

**Interreg
Italia-Slovenija**

Cofinanziato
dall'Unione europea
Sofinancira
Evropska unija

BEroots

**Umetniki
med rekami
in lagunami**

**umetniške
POTI PERCORSI
artistici**

03 UVOD

04 VIPAVA

- 05 - 07** / Alojzij Repič
08 - 11 / Fran Žgur
12 - 15 / Ivan Mercina
16 - 18 / Ivan Šček
19 - 21 / Ivo Česnik
22 - 25 / Janez Krhne
26 - 29 / Josip Kostanjevec
30 - 32 / Radoslav Silvester
33 - 36 / Rajko Koritnik
37 - 40 / Stanko Premrl

41 SOVODNJE OB SOČI

- 42 - 44** / Franjo Rojec
45 - 49 / Peter Butkovič

50 DEŽELA VENETO

- 51 - 53** / Baldassarre Galuppi
54 - 56 / Ernest Hemingway
57 - 59 / Ippolito Nievo
60 - 63 / Luigi Russolo
64 - 66 / Pier Paolo Pasolini
67 - 70 / Romano Pascutto
71 - 73 / Vittorio Marusso

2

Interreg
Italia-Slovenija

**Cofinanziato
dall'Unione europea**
**Sofinancira
Evropska unija**

BEroots

www.ita-slo.eu/beroots

Il progetto BEroots è co-finanziato dall'Unione europea nell'ambito del Programma Interreg VI-A Italia-Slovenia 2021-2027.
Projekt BEroots sofinancira Evropska unija v okviru Programa Interreg VI-A Italija-Slovenija 2021-2027.

Na čezmejnem območju med Italijo in Slovenijo, kjer se srečujejo kulture, jeziki in zgodovine, se rojeva tudi edinstven umetniški izraz – pogosto skrit očem množic, a bogat v vsebini, pristnosti in lokalnih zgodbah. Projekt BEroots si prizadeva prav za to: osvetliti ustvarjalce, ki s svojim delom bogatijo skupno kulturno krajino, a do zdaj niso imeli priložnosti za širšo prepoznavnost.

V tej brošuri vam predstavljamo manj znane umetnike iz čezmejnega prostora, ki s svojo ustvarjalnostjo pripovedujejo zgodbe krajev, ljudi in časa. Njihova dela so izraz osebne predanosti, lokalne identitete in pogosto tudi skrbnega ohranjanja kulturne dediščine v sodobnem svetu.

Projektno partnerstvo, ki ga sestavljajo Občina Vipava kot vodilni partner, Občina Sovodnje ob Soči, Zavod za turizem TRG Vipava, SDGZ-URES Slovensko deželno gospodarsko združenje, VEGAL ter Ljudska univerza Ajdovščina, si v okviru projekta prizadeva za trajnostni razvoj turizma in kulturno sodelovanje. Skupaj naslavlja aktualne izzive – od okrevanja po pandemiji in razvoja zalednih območij do spodbujanja medgeneracijskega sodelovanja in večje prepoznavnosti manj raziskanih kotičkov in ustvarjalcev.

Naj vas ta izbor umetnikov povabi k drugačnemu pogledu na turizem in kulturo – kot na prostor srečevanja, sodelovanja in soustvarjanja skupne prihodnosti. Umetnost ima moč povezovanja, projekt BEroots pa ponuja priložnost, da te povezave postanejo trajne in vidne.

OBČINA VIPAVA

VIPAVA

Iz krajev naše občine je izšlo ali tu ustvarjalo in še ustvarja zavidljivo število umetniških duš, ki so nam dali svoje stvaritve s slovstvom, z glasom in glasbili ali likovnimi podobami. Ko sem pripravljaj seznam za to predstavitev sem jih nabral kar triindvajset - samo tistih, ki so že odšli v večnost, največ pač iz Vipave, središča občine. Morda tudi ta številka še ni dokončna. Če bi pridodal zraven tudi živeče, bi se še povečala. Odločil sem se za izbor tistih, ki ne ustvarjajo več, ker se je z njihovim sklenjenim življenjem zaključila tudi njihova umetniška pot. Pri izboru sem upošteval krajevni izvor ali pripadnost, tako da so zastopani vsi kraji, ki so premogli vsaj enega ustvarjalca, prav tako pa sem imel pred očmi različna področja njihovega ustvarjanja. Ob takih izhodiščih je nastal pričujoči izbor desetih umetnikov naše občine.

Jurij Rosa

Alojzij Repič

5

AVTOR / JURIJ ROSA

Umetnik velja za predhodnika slovenskega modernega kiparstva, ki je ustvarjal sredi velikih sprememb kulturnih in hkrati političnih razmer ob prelomu stoletja. Eden redkih akademsko izobraženih umetnikov svojega časa iz naše doline sodi v sam vrh umetniškega ustvarjanja t. i. akademskega realizma, nič manj ni pomembna njegova vloga pri vzgoji najpomembnejših slovenskih kiparjev 20. stoletja, a je v javnosti vse premalo poznan.

Rodil se je 11. marca 1866 v Vrhpolju, umrl pa je 18. maja 1941 v Ljubljani. Že zgodaj je kazal risarsko nadarjenost. Opazil jo je tudi Henrik Dejak, duhovnik v Vrhpolju, ki je bil spreten rezbar in slikar. Pri njem je Repič najprej razvijal svoj talent do leta 1884; z njim je pomagal obnavljati umetnostno cerkveno opremo. Kmečki starši ga, kljub njegovi želji po umetniški izobrazbi, niso mogli šolati. Po krajših zaposlitvah v Ljubljani in pri rezbarju Jerneju Ternovcu v Polhovem Gradcu je vstopil v umetno-strokovno šolo za lesno obrt in jo dokončal. Vrnil se je k Henriku Dejaku, nato pa odšel k podobarju Krašovcu v Celje. Leta 1890 pa je že bil na Dunaju, kjer je najprej živel od priložnostnih del in s podporo kranjskega deželnega zbora, čez dve leti pa je bil sprejet na

dunajsko akademijo, kjer je študiral pri prof. Hellmerju in končal specialno šolo pri prof. Kundmannu. Na Dunaju si je uredil lastno delavnico. Vrnil se je v Vrhpolje in dve leti ustvarjal za razne cerkve na Vipavskem. Leta 1905 je postal pogodbeni učitelj na Umetno-obrtni šoli v Ljubljani, dve leti kasneje pa profesor za posamezne strokovne predmete do upokojitve leta 1931.

Repičev talent je vzbudil pozornost že na Dunaju. V njegovih kiparskih delih so se odražali znanje o sestavinah umetniškega dela in njenem ustroju, oblikovalna moč in vešče obvladanje zgradbe človeškega telesa. Obvladal ni samo tehnike klesanja in modeliranja, temveč tudi rezbarjenja. Vse te odlike so prisotne tudi v njegovih delih iz zrele dobe ustvarjanja.

Za razne naročnike je izdeloval male kiparske stvaritve za okras javnih stavb ali meščanskih hiš. Od večjih del pa kaže opozoriti vsaj na nekaj njegovih del: *Boreča se dečka*, *Borilca*, *Čas – sovražnik mladosti*, *Adam, kje si?*, *Glava zamorca*, *Vipavski par*, *Vinogradnika z brento*, *Vipavka*. Ustvaril je celo vrsto spomenikov in portretiranih glav raznih pomembnih osebnosti: *Franceta Prešerna*, *Miroslava Vilharja*, *Simona Gregorčiča*, *Antona Martina Slomška*, *Janeza Evangelista Kreka*, *Ivana Cankarja in drugih*. Sam je imel za svoje najboljšo delo velik marmornat nagrobnik goriškemu nadškofu *Jakobu Missiji*, postavljen na Sveti Gori.

Vsa njegova dela (tudi za cerkve drugod po Sloveniji) pričajo, da ni nikoli zapustil svojih zgledov, zlasti iz renesančnega in klasicističnega kiparstva. V mlajših letih je bil na svoj način izviren, sicer pa je črpal motive iz antičnega izročila, svoje stvaritve pa je obdeloval s prispodobami, v skritih simbolih, idejni svet je predstavil s pomočjo konkretnih likov in prizorov.

Vztrajna delavnost, temeljito in obširno znanje ter izredna organizatorska nadarjenost so Alojzija Repiča še prav posebej usposobila za vzgojno-izobraževalno delo. Označili so ga kar za "nestorja slovenskih kiparjev". V šestindvajsetih letih poučevanja je usposobil veliko mladih ljudi za prepoznavne kiparje (med drugimi Ivana Napotnika, Lojzeta Dolinarja, Franceta Goršeta, Borisa in Zdenka Kalina, Franceta Kralja) in slikarje (Miho Maleša, Maksima Sedeja). Veljal je za učitelja prikupnih osebnih in vzgojnih sposobnosti, skromnosti in širine srca. Svoje poslanstvo je vršil v težnji k odkrivanju lepega, npravstvenega in čistega.

V Vrhpolju je v spomin nanj postavljena spominska plošča na hiši št. 33.

VIRI IN LITERATURA

Zasebna dokumentacijska zbirka Jurija Rosa: Primorske osebnosti: Alojzij Repič – kopije
spodaj navedenega gradiva:

- Alojzij Repič, Primorski slovenski biografski leksikon, 3. knjiga, Gorica 1986–1989, str. 196–197.
- Kipar Alojzij Repič (priložnostna brošura ob odkritju spominske plošče, Vrhopolje 1991).
- Sonja Žitko, Kipar Alojzij Repič (Vrhopolje pri Vipavi 1866–Ljubljana 1941), Mohorjevo koledar 1991, str. 155–157.
- Maja Marinkovska: Alojzij Repič – "nestor slovenskih kiparjev" je bil Vrhopoljčan, Vipavski glas, oktober 2011, št. 98, str. 21–22.

Fran Žgur

8

AVTOR / JURIJ ROSA

»Zlate ptičke, pesmi moje z vetri v polje naj gredó, naj mladenič jih zapoje, deklice jih zapojó.

/.../ Pesmi mojih glas naj vstane iznad polja v blišč nebá. Radost naj, solze in rane, pomlad obnove Srca.« S temi mislimi je Fran Žgur v duše bralcev položil namen svoje pesniške muze.

Za vse, ki imajo radi klasične pesniške verze in jim veliko pomenijo ljudje našega rodu, ki so nam dajali iz svoje mehke, k naravi in domači pokrajini nagibajoče se duše, je Fran Žgur čudovit pesnik, svetel in radosten. Njegovi sodobniki so ga imenovali "vipavski slavček" in ta oznaka mu pritiče tudi še v današnjih časih.

Rodil se je 21. novembra 1866 v Podragi in tam umrl 13. februarja 1939. Hiše se je prijelo ime "Pri Aleksandrovih", skrajšano "Pri Sandrovih". Znanje, ki ga je pridobil na osnovni šoli na Colu (kamor je odšel na očetovo željo), mu je odpiralo nova obzorja in hrepenenje po širšem znanju in izobrazbi. Vpisal se je na nemško pripravnico v Gorici in nato vstopil na goriško realno gimnazijo, vendar je bil neuspešen. Ker je fant kazal slikarski talent, ga je oče peljal v uk k slikarju Simonu Ogrinu na Vrhniko. Toda od tam se je zaradi močnega domotožja kmalu vrnil domov. S tem dejanjem

so za Žgurja propadle vse redne izobraževalne poti. Ker so imeli Sandrovi v Podragi gostilno, trgovino in nekaj posestva, ga je oče zaposlil v trgovini.

Bil je dejaven član uglednega društva – Kmetijske čitalnice v Podragi, tudi tajnik in predsednik, daljšo dobo je društvo imelo prostor prav v njihovi hiši.

Ker je bil že njegov oče društveni odbornik, se je najbrž že kot otrok srečeval s kulturnim dogajanjem na vasi, predvsem z bogato knjižnico, ki jo je čitalnica postopoma ustvarjala. Veliko je bral, vse kar mu je prišlo pod roke.

Bil je velik narodnjak. V času prve svetovne vojne ga je oblast nadzirala, bil je zaprt na ljubljanskem gradu in pozneje skoraj leto dni prisilno izseljen v avstrijski Mittergrabern. V času italijanske zasedbe Primorske je bil zaradi privrženosti slovenstvu in slovanstvu zaprt kar sedemnajstkrat.

O njem se je v ljudskem izročilu ohranila oznaka, da je bil slab trgovec, a dober pesnik. Na njegovem domu so ga obiskovali tudi priznani slovstveni ustvarjalci. Hišno ime je pridobilo posebno vlogo v slovenski slovstveni zgodovini. Pesniku Josipu Murnu je tako ugajalo, da si ga je pridržal do konca svojih dni kot psevdonim – "Aleksandrov". Pri Žgurju je bil na obisku tudi slavni vojaški častnik in pesnik Rudolf Maister, domača sta si bila z našim znanim pisateljem Francetom Bevkom, ki ga je cenil in o njem objavil doživete zapise. Žgurjeva hči Francka pa se je poročila z znanim pesnikom Alojzom Gradnikom.

Njegovih pesmi je kar za debelo knjigo, veliko jih je objavljenih v zares številnih časopisih, revijah in drugih tiskanih objavah, precejšen del njegove pesniške zapuščine pa se nahaja v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici.

Najobsežnejšo zbirko *Pomladančki* je izdal leta 1923 v Gorici. Pred tem pa je že dvakrat izdal izbora svojih pesmi, prav tako v Gorici: v 25. zvezku zbirke *Knjižnica za mladino* (1902), še več pa jih je priobčil v 31. zvezku iste zbirke pod naslovom *Semena padajo – otroške pesmi* (1905). Pesmi je povečini posvečal mladini, v njih pa se odražajo tudi ljubezen do domače zemlje in domovine, življenjski mejniki, verski prazniki, ljudski običaji, narava in letni časi, spomin na posamezne osebe. Njegove pesmi so večinoma mehke in nežne. Zrasle so ob zgledovanju pri pesnikih Župančiču, Murnu in morda še kom, a so vendar v mnogočem pristne, izžarevajo njegovo človeško naravo, mehko, lirčno dušo,

zraščeno z vipavsko zemljo, iz katere so srkale svojo posebno melodijo, barvo in vonj. Včasih zazvenijo z bolj udarno struno, kakor tista znana: *»Tam vrh Nanosa za Turo, delajo si hudo uro, strici belomuharji, do nosu kožuharji – piskajo in vriskajo, puhajo v dolino, breg, rešetajo beli sneg /.../«* Včasih zazvenijo kot molitev, kakor je sam zapisal v pesmi: *»/.../ Tiha molitev – roža srca v luč je nebeško stopila, vsa se je vsa pozlatila, zlata razpela je krila.«*

Pesniško zbirko *Pomladančki* je posvetil kar junaku Cicibanu, v uvodni pesmi pravi: *»/.../ Ti imaš hlačice, jaz te igračice – pesmice; tebi jih dam.«* In zaključí: *»/.../ V polje potujva, tam pomodrujva, rožic in pesmic naberiva koš.«* Kot pisec čudovitih otroških pesmi si je pridobil mesto tudi v šolskih učbenikih, otroških in mladinskih revijah ter zbirkah otroške in mladinske poezije.

Spevnost njegove poezije so začutili slovenski glasbeniki in več njegovih pesmi prelili v blagoglasne melodije.

Ob njegovi smrti je časopisni poročevalec v spominskem zapisu *Kmet in poet Fran Žgur* opisal tudi zanimivo prigodo, ki kaže na razgledanost pesnika. Ko so leta 1918 prišli Italijani tudi v Podrago, je nekega večera v gostilni recitiral italijanskim častnikom italijanske klasične pesnike in jim predaval o razvoju italijanske književnosti. Bili so prepričani, da je samo v kmeta preoblečen intelektualec in moral jim je izpričati svojo 'pristnost' šele s pričami in dokumenti. Tedaj so pa še bolj zmajevali z glavami in dejali, da so ljudje tako obsežnega znanja in izobrazbe pri njih univerzitetni profesorji. Žgur se je pa odrezal: *»Mi Slovenci smo vsi tako učeni.«* Alojz Gradnik mu je leta 1951 posvetil pomenljivo pesem, v kateri mu daje glas iz onostranstva in na ta poseben način izrazi priznanje: *»/.../ Prst sem kraška in pepel, spev pa moj ni onemel, ko v Podragi slavec poje, pesmi vse ponavlja moje. /.../ Večno bom vam iz višin sporočilo in spomin, da so neizbrisni sledi v večni pevčevi besedi.«*

Po več kot osemdesetih letih je leta 2007 končno prišel med bralce izbor njegovih pesmi v knjigi z naslovom *Fran Žgur – vipavski slavček*, ki vsebuje tudi podroben pregled njegovega življenja in ustvarjanja, nekatere zapise spominov nanj in njegovo ustvarjanje ter gradivo za bibliografijo.

VIRI IN LITERATURA

Fran Žgur, vipavski slavček, uredil Jurij Rosa (Župnija Podraga, 2007).

Zasebna dokumentacijska zbirka Jurija Rosa: Primorske osebnosti: Fran Žgur – kopije spodaj navedenega gradiva:

- Bojana Pižent: Pregled mladinske poezije Frana Žgurja (diplomska naloga, 1992).
- Zbrani članki, druga objavljena besedila in zapisi o življenju in ustvarjanju Frana Žgurja.
- Fran Žgur: Pomladančki, Gorica 1923.
- Zbrane pesmi iz objav v časopisih, revijah in drugih tiskanih izdajah ter iz pesnikove arhivske zapuščine.

Ivan Mercina

12

AVTOR / JURIJ ROSA

Cerkve širom domovine, razsejane po vrhovih hribov in dolinah, so del nepogrešljive slovenske istovetnosti, cerkveno zvonjenje pa je neločljivo povezano s podobo slovenske krajine, z njim se poistoveti celo prebivalec posameznega kraja. Zvonovi so slovenskega človeka od nekdaj spremljali od zibelke do groba. Glavna naloga zvonov je, da naznanjajo bogoslužna opravila in vabijo k molitvi, služijo pa tudi bolj posvetnim namenom (dnevno bitje ure, ponekod tudi še za pozdrav pomembnih dogodkov ali za naznanjanje naravnih nesreč).

Pritrkavanje pa je slovenska značilnost, ki je drugod po svetu skoraj ne poznajo. To je posebna glasba naših zvonov. Z njim mojstri v zvonikih ustvarijo posebno praznično vzdušje. Glas zvonov ima poseben vpliv na človekovo duševnost, saj je znan izrek, da se zvon "z veselimi raduje, z žalostnimi žaluje".

Do tega posebnega glasbila je imel izjemen odnos tudi učitelj in glasbenik Ivan Mercina, saj velja za prvega slovenskega zvonoslovca. Doma je bil iz Goč, kjer se je rodil 29. junija 1851, svoje življenje pa je sklenil 27. julija 1940 v Gorici. Po ljudski šoli v

domačem kraju je leta 1874 končal učiteljišče v Gorici. Učiteljska služba ga je peljala najprej na Prosek, nato v Materijo in nazadnje v Gorico, kjer je ostal od leta 1879 do upokojitve leta 1917. Imel je talent za glasbo, ki ga je vsestransko uporabil predvsem pri vzgoji šolske mladine, saj je dolga leta poučeval petje in še nekatere glasbene predmete na različnih goriških šolah. Nekaj časa je poučeval še slovenščino, nemščino, zemljepis in zgodovino. Svoje znanje je razdajal tudi pevskim zborom na Proseku in v Gorici. Bil je odličen organist, mojster orgelskih improvizacij, poizkušal pa se je tudi v skladanju oziroma prirejanju melodij. Za potrebe otrok je pisal enoglasne pesmice. Leta 1893 so izšle *Igre in pesmi za otroška zabavišča in ljudske šole*; od 126 napevov je kar 89 Mercinovih.

Mnogo je bilo učiteljev, ki so v tistih časih vzgajali mladino in skrbeli za narodno kulturo, mnogo je bilo tudi boljših glasbenikov. Ivanu Mercini pa pripada odlično mesto prvega zvonoslovca. Najbrž ni bil prvi, ki se je ukvarjal z zvonovi, po strokovnosti, delavnosti in tudi po sadovih, ki jih je rodila ta njegova dejavnost, pa ga med Slovenci ni še nihče dosegel. Že mlad se je zanimal za zvonove, ker je kot deček in dijak rad pritrkaval. Z zavzetim študijem tujih zapisov o zvonovih si je nabral ogromno znanja, ki ga je dopolnjeval s praktičnim delom na zvonikih.

Kot zvonoslovec se je uveljavljal zlasti po 1. svetovni vojni. Primorska je prišla pod Italijo in država je začela župnijam vračati zvonove, ki jih je Avstro-Ogrska pobrala za vojne namene. To je italijanska država storila z denarjem vojne odškodnine, a je hotela pri tem sama kar največ iztržiti z vračanjem lažjih, slabših in cenejših zvonov. Mercina je svaril pred slabimi, neprimernimi jeklenimi zvonovi. Zaradi njegovega prizadevanja in znanja v tej stroki ga je nadškof Sedej imenoval za strokovnega pregledovalca zvonov v goriški nadškofiji.

Pisal je za Cerkevni glasbenik, Goriško stražo in Zbornik svečnikov sv. Pavla. Njegovi nasveti so segli tudi onstran jugoslovansko-italijanske meje, a jih tam niso upoštevali, več uspeha pa je imel na Primorskem. Za slovensko zvonoslovje so pomembne njegove štiri priročne knjige, ki so izšle v Gorici. *Zbrane zvonoslovne spise* je izdal najprej leta 1926, pod naslovom *Zvonoznanstvo* pa še leta 1930 – z izčrpnimi podatki o izdelovanju, nabavi in uporabi zvonov.

V istih letih, 1926 in 1930, pa sta izšla še dva priročnika: *Slovenski pritrkovavec, navodilo za pritrkovanje cerkvenih zvonov po številkah ter Cerkovnikovo opravilo v zvoniku*. Tovrstnih knjig do takrat (in verjetno tudi do sedanjega časa) nima noben narod v Evropi.

Na naslovnico knjige *Zvonoznanstvo* je dal natisniti pomenljivo misel, namenjeno zvonu: »*V cerkvenem zvoniku, visoko nad Vami, tam sveto domovje je moje, od tamkaj vas vabim k molitvi in delu in znanim sočutje Vam svoje*«. Morda bi to misel lahko položili tudi v dušo in usta Ivana Mercine, saj lepo odraža njegovo srčno privrženost temu med našimi ljudmi tako posebnemu in cenjenemu glasbilu.

Na njegovi rojstni hiši, Goče št. 52, spominja na to pomembno osebnost spominska plošča.

VIRI IN LITERATURA

Ivan Mercina: Zvonoznanstvo – zbrani zvonoslovni spisi, Gorica 1930.

Zasebna dokumentacijska zbirka Jurija Rosa: Primorske osebnosti: Ivan Mercina – kopije spodaj navedenega gradiva:

- Ivan Mercina, Primorski slovenski biografski leksikon, 2. knjiga, Gorica 1982–1985, str. 404.
- Fran Ferjančič: Ivan Mercina kot učitelj, glasbenik in zvonoslovec, Cerkveni glasbenik, 1926, str. 93–97, 120–124.
- Andrej Vovk: 150 let rojstva zvonoslovca Ivana Mercine, Klenkarski glas, avgust 2001, št. 2, str. 3–4.
- Anja Godnič: Ivan Mercina (1851–1940) – Spomin na prvega slovenskega zvonoslovca, Latnik, 28. 8. 2020, št. 222, str. 29.

Ivan Šček

16

AVTOR / JURIJ ROSA

Življenjska pot vipavskega rojaka Ivana Ščeka je dobila zaradi njegove ljubezni do glasbe drugačne razsežnosti, kakor pa mu je bila prvotno namenjena. Že v domači družini je imela glasba pomembno mesto, petje je povezovalo družinske člane. Izučil se je za kovača, glasba, ki ga je že v zgodnji mladosti pritegnila v svoj svet in rahlo zdravje, ga je preusmerila od dela v očetovi kovaški delavnici v študij glasbene umetnosti. Na svet je prišel 5. avgusta 1925 v Vipavi, njegovo življenje pa se je sklenilo 20. januarja 1972 v Kopru. Po osnovnem šolanju v domačem kraju je kmalu okusil bridkosti vojnega časa. Februarja 1943 je bil prisilno mobiliziran v delavske bataljone in z njimi nekaj mesecev prebil po raznih krajih Italije. Po razpadu Italije je bil od septembra 1943 do aprila 1944 v partizanski Gradnikovi brigadi. Po dolgotrajnem zdravljenju v goriški bolnišnici je nadaljeval šolanje: nižjo gimnazijo v Vipavi, nižjo glasbeno šolo v Šempetru pri Gorici, gimnazijo in srednjo glasbeno šolo pa v Ljubljani. Od leta 1955 dalje je poučeval na glasbeni šoli v Kopru in vrsto let tudi na koprski gimnaziji, glasbeno izobraževalno delo pa opravljal tudi v Izoli in Piranu. Zaradi pomanjkanja učnih moči je učil obiskovalce šol igranja na različna glasbila, teoretične predmete, vodil pevski zbor, ob tem

pa še skladal in dodatno študiral na Glasbeni akademiji v Ljubljani, kjer je diplomiral iz kompozicije in opravil še podiplomski študij. Postal je glasbeni učitelj in vzgojitelj, skladatelj in dirigent. Skoraj polnih 18 let je nadvse uspešno vzgajal mladino, jo navduševal za glasbo in ji s svojo čutečo umetniško dušo znal približati lepoto zaigrane ali zapete skladbe. Marsikomu je dal dobro popotnico znanja in ljubezni do glasbe.

Leta 1966 je prevzel še vodenje pevskega zbora v koprski stolnici. Z njegovim prihodom na čelo zbora se je množilo število pevcev in pevk, zbor pa je dosegel visoko kakovostno raven.

Kot glasbeni umetnik in učitelj je bil med snovalci Društva prijateljev glasbe, ki je v Kopru prirejalo številne koncerte za odrasle in mladino, zraven pa je bil tudi pri dejavnosti Društva glasbenih pedagogov Primorske.

Njegova zmerno moderna in na narodne motive naslonjena glasba obsega okoli 150 zborovskih skladb, med njimi je več cerkvenih, ki jih je podpisoval kot Štefan Kovač – ime si je dal po župnijskem zavetniku, priimek pa po očetovem poklicu, ki bi po načrtih domačih moral biti tudi njegov. Vrhunec njegovega skladateljskega opusa z versko tematiko za pevske zборе predstavlja več uglasbenih maš: *Nedeljska maša št. 1, Sveta maša v čast sv. Jožefu, Božična maša Sveta noč, maša Svetogorska mati mila*, najslovesnejša velikonočna maša *Kristus je vstal* ter največ izvajana *Lahka peta maša*. Skladal je tudi samospeve, med njimi npr. *Devet šaljivk za glas in klavir*. Zapustil je več komornih del, kot so *Mala suita za klavir, Osem skic za klavir, Sedem istrskih slik za klavir*, sad njegovega skladanja so tudi vokalno-instrumentalna dela, npr. *Princeska in pastirček, Turška sužnja, Balada*, simfonična dela, skladbe za različne pihalne instrumente in klavir, scenska dela, npr. *Boter petelin*, in scenska radijska glasba.

Ivan Šček je gojil veliko ljubezen do rodnega kraja in do svojih domačih. Sinu Matjažu in hčerki Alenki je položil zasnove, da sta tudi onadva postala zelo uspešna glasbenika.

Na pomembnega vipavskega rojaka, ki je pustil sledi glasbene umetnosti našemu narodu in je izrekel misel, da je »*umetnik pretresljivo uglašen instrument, ki vibrira nad vsakim pojavom žalosti kot veselja*«, opozarja tudi spominska plošča na njegovi rojstni hiši v Vipavi, ulica Milana Bajca št.10.

VIRI IN LITERATURA

Zasebna dokumentacijska zbirka Jurija Rosa: Slovenski skladatelji zborovskih pesmi: Ivan Šček – kopije spodaj navedenega gradiva:

- Ivan Šček, Primorski slovenski biografski leksikon, 3. knjiga, Gorica 1986–1989, str. 519–520.
- Miran Hasl, Tone Gleščič in Marta Rodman, Ob 25. obletnici smrti skladatelja Ivana Ščeka – Štefana Kovača, Vipavski glas, oktober 1997, št. 42, naslovnica in str. 1–8.
- Miran Hasl, Ob 35-letnici smrti Ivana Ščeka, Vipavski glas, december 2007, št. 83, str. 23–24.
- V spomin skladatelju Ivanu Ščeku - Vipava, Zemono, 20.9.1997 (zloženska)
- Elka Šček, Dnevnik Ivana Ščeka ob prisilnem odhodu iz Vipave v "battaglioni speciali" leta 1943, Vipavski glas, oktober 2008, št. 86, str. 23–24.
- Ingrid Patricia Boben: Ob 50. obletnici smrti skladatelja Ivana ščeka (1925 - 1972), Vipavski glas, februar 2013, št. 168, str. 24

Ivo Česnik

19

AVTOR / JURIJ ROSA

Tudi majhna vas Sanabor, na vzhodnem delu Vipavske, je dala umetniškega ustvarjalca. Iz te vasi je izšel pripovednik in dramatik Ivo Česnik. Tam se je rodil 4. novembra 1885, umrl pa je 19. julija 1951 daleč od domačih krajev, v Flüelnu (Švica).

Osnovno šolo je obiskoval na Colu in v Vipavi, gimnazijo pa v Ljubljani. Pot do višje učenosti ga je peljala na univerzo v Gradec, kjer je poslušal predavanja iz kar štirih ved (slavistika, francoščina, umetnostna zgodovina in specialna filozofija), vendar se je nato odločil za študij prava, ki ga je uspešno zaključil in doktoriral. Kot študent se je zavzeto udeleževal v organizaciji Zarja in v njej prevzel vodilne zadolžitve. Ob raznih shodih mladine je predaval na temo družine, vloge občine in države.

Pridobljeni poklic ga je usmeril v odvetniško službovanje. Najprej je bil odvetniški pripravnik v Gorici, kjer se je zagreto udeleževal katoliškega kulturnega gibanja. Nato je odšel na Dolenjsko in bil odvetnik v Novem mestu, kjer se je nekoliko vključil tudi v politično delovanje (pri Slovenski ljudski stranki). Ukvarjal se je tudi z narodnoobrambno problematiko (predavanje na tečaju

Prosvetne zveze). Med vojno se je preselil v Ljubljano. Tu so ga zajeli narodnoosvobodilni in revolucionarni dogodki, ki so prinesli novo, komunistično politično ureditev, s katero se ni strinjal in je z družino ubežal na Koroško. Bolezen ga je zelo ošibila in mednarodna begunska organizacija IRO je poskrbela, da se je z ženo nastanil v Švici in bival v domu onemoglih v Flüelnu, kjer se je v trpljenju in zapuščenosti izteklo njegovo življenje.

Ivo Česnik je bil plodovit pisatelj. Leposlovni časniki in koledar celjske Mohorjeve družbe so priobčevali vse polno njegovih črtic, povesti in drugih spisov, od začetnih poskusov pred 1. svetovno vojno pa do leta 1945, ko je v že omenjenem koledarju objavil potopis Vipavska dolina. Pridno je pisal tudi v begunstvu, tudi še v času bolezni. Bil je pisatelj stare šole, a zanimiv v opisovanju oseb in krajev. Nekaj njegovih del: *Stari slivar*, *Znamenita pravda*, *Za zemljo*, *Blažev Štefan*, *Ogljar Luka*, *Zlata krona*, *Naši ljudje*, *Pater Gervazij*, *Siromakova bajta*, *Martin Klančar*, *Črnošolec*, *Kmet Porenta*, *Kolera*, *Legenda o slepcu*, *Dimnikar Jakob*, *Madona*. Njegov zadnji spis je povest *Svetogorska pesem*, ki pa je ni uspel dokončati.

20

Že v študentskih letih je večkrat nastopil kot igralec. Iz zanimanja in ljubezni do dramatike je leta 1911 priredil Jurčičevo povest *Domen*, ki je bila kot dramska igra večkrat uprizorjena. Leta 1914 je izdal izvirno burko s petjem *Pogodba*, ki so jo na podeželju mnogokrat igrali (do leta 1938 je knjiga doživela že tri izdaje). Pisal je tudi besedila z versko tematiko v frančiškanskem glasilu, npr. *Dobrodelnost prvih kristjanov*, *Naglavni grehi v pregovorih*, *Kulturno-zgodovinski pomen sv. Frančiška*, tam je objavil tudi nekaj vipavskih ljudskih pesmi. Segel je tudi na področje literarne zgodovine s študijo o italijanskem književniku Silviu Pellicu, uredil je izbrane pesmi Antona Erjavca. Sestavil je krajši poljudni zgodovinopisni pregled Turki na Goriškem, nekaj malega pa je tudi prevajal.

Česnikovo leposlovno ustvarjanje se je napajalo v glavnem iz domačih virov, saj je opisoval pretežno vaško, kmečko življenje. Literarna zgodovina pa ni namenila boljših ocen njegovim slovstvenim delom, češ da v njih ni večje ustvarjalnosti, čeravno se je včasih dotaknil tudi globlje resničnosti, a ostajal pri preprosti, romantični, ustaljeni, največ vzgojno zasukani pripovedi.

VIRI IN LITERATURA

Zasebna dokumentacijska zbirka Jurija Rosa: Primorske osebnosti: Ivo Česnik – kopiji spodaj navedenega gradiva:

- Ivo Česnik, Primorski slovenski biografski leksikon, 1. knjiga, Gorica 1974–1981, str. 238–239
- dr. Ivo Česnik, Katoliški glas, 26. 7. 1951, št. 30, str. 3

Janez Krhne

22

AVTOR / JURIJ ROSA

»Kdor na srcu je bolan, išče leka v tej sili, z menoj naj gre v vinski hram, končani bodo tam bacili.«

Verz iz zapuščine Janeza Krhneta kaže eno od značilnosti ljudskega pevca, ki je pel hvalnice žlahtni vinski kapljici in domači zemlji, znal svoje pesmi na pamet in jih stresal kar mimogrede svojim poslušalcem. Prijetna družba mu je vedno burila pesniškega duha in dobre volje jo je razveseljeval z verzi vseh vrst: veselimi, humorističnimi in žalostnimi, "sladkimi in kislimi, ravnimi in krivuljastimi".

Rojen je bil v Vipavi 29. junija 1884, kjer je 4. januarja 1958 tudi zaključil svoje poslanstvo na Zemlji. Tu je dovršil osnovno šolo. Izučil se je za kletarja in bil v službi pri vipavski vinarski zadrugi, nekaj let je bil celo kletar pri podružnici vipavske vinske kleti v Pragi. V letih 1918–1920 je opravljal službo občinskega "dacarja" (pobiral je davke). Leta 1920 je kupil dvonadstropno hišo sredi vipavskega trga in do smrti vodil znano Krhnetovo gostilno. Bil je zavzet član gasilskega društva v Vipavi do svoje smrti in pri komaj dvajsetih letih že imenovan za načelnika vipavskih gasilcev.

Pesnikovati je začel že kot otrok. Služil je kot pastir pri družini Hrovatinovih. Po zapisanem izročilu je moral zgodaj vstajati in menda si je zaželel petelina, da bi ga budil – zato je njegova prva pesem posvečena petelinu. Janez Krhne je bil zelo družaben človek. V njegovi gostilni je bilo vedno veselo in živahno in tako je imel priliko, da se mu je v prijetni družbi porodila marsikatera pesniška zamisel. K njemu so zahajale tudi znane osebnosti: pesnica Lili Novy, pisatelj in pesnik Tone Seliškar in literarni zgodovinar Anton Slodnjak.

Spesnil je mnogo prigradskih pesmi, ki jih je nosil v svojem spominu. Ni jih zapisoval na papir, nekatere je sproti pisal kar na vinske sode, kar je bila njegova posebna značilnost. Marsikatera prigradska ali vinska pesem je še dolgo živela v spominu Vipavcev. Njegove pesmi so lahkotne, posvečene predvsem radostim življenja in odražajo njegovo veseljaško naravo, v nekaterih pa je svojo pesniško zamisel posvetil tudi značilnostim domačih krajev, zgodovinskim dogodkom in osebnostim. Ostal je zasidran v svoji ožji okolici. Več njegovih pesmi je zapisanih, precej pa jih je šlo z njim v grob. Svojih pesmi sam ni objavljaj, kar je natisnjenih, pa je po zaslugi znancev. Posamezne so bile objavljene v časopisih, gasilskih vestnikih in koledarjih, nekatere pa celo na tujem (v glasilih slovenskih rojakov v Združenih državah Amerike: Glas naroda in Ameriška domovina).

Njegova pesniška zapuščina še ni zbrana in urejena. K sreči je pred njegovo smrtjo v zvezek z naslovom *Dela Janeza Krhnet* nekaj pesmi zapisala njegova snaha Jožka. V njej je zbranih več kot 50 pesmi.

Za ponazoritev Krhnetove pesniške narave naj bo tu omenjen spomin Vinka Premrla iz Vipave, ki je zapisal, kako je nastal eden od njegovih priložnostnih verzov, ki ga je zložil v družbi vipavskih Jožefov, zbranih v njegovi gostilni. Med živahnim kramljanjem je dal znak, da bi rad nekaj povedal. S kredo v roki je stal ob sodu in pričel pisati po njem. Ko je odmaknil roko, je bilo mogoče prebrati: »*Jože, pojdi tja na njivo, tam zemljo dobro si oglej...*«. Sledil je odmor, ki se je kar nategoval, ostali so morali biti tiho, da ne bi motili njegove zbranosti. Njegov pesniški navdih pa ni zatajil in nadaljeval je pisanje verza: »*... populi tam koprivo in pšenici prostor dej!*«.

Za zaključek predstavitve tega posebnega ljudskega pesnika z vipavskim srcem in vipavsko dušo naj sledijo še kitice ene njegovih pesmi, ki je še zdaj prisotna v ljudskem izročilu in je tudi zapisana v omenjenem zvezku:

*»Iz hrasta te stesal je sodar, v tebi počiva burgunder,
iz tega ga pije samo gospodar, zato je po hiši tak šunder.
Iz akacija ta sod je stesan, v njem je vino za maše,
če tega pije grešnik skesan, nikdar ga hudič ne pobaše.
Ta sodčk je pa iz jelovine, v njem je pijača bolj šibka,
iz tega ga pije hlapec Tine, usoda je hlapca res bridka.«*

Na začetku zvezka z njegovimi pesmimi je zapis misli njegove pesniške duše: *»Kdor hoče biti prosti pevec, vse vezi naj vrže stran, le ona njemu plete venec, poet brez nje ni pevec znan.«*

Verz, nekoliko skrivnosten, ki pusti bralcu še razmislek, je vendarle odsev njegove človeške narave. Ni postal znan pesnik, a v vipavskem okolju njegovo izročilo vsaj deloma še živi.

VIRI IN LITERATURA

Zasebna dokumentacijska zbirka Jurija Rosa: Primorske osebnosti: Janez Krhne – kopije spodaj navedenega gradiva:

- Janez Krhne, Primorski slovenski biografski leksikon, 2. knjiga, Gorica 1982–1985, str. 200.
- Umrli je ljudski pesnik Ivan Krhne, Primorske novice, 17. 1. 1958, št. 3, str. 8.
- Ludvik Zorzut: Na Vipavskem je šaldu lepu, Mohorjev koledar za leto 1957, str. 45, 48–49.
- Janez Krhne, Mladi Vipavec – glasilo Osnovne šole Drago Bajc Vipava, šolsko leto 1989/1990, str. 19–20.
- Janez Krhne, Mladi Vipavec – glasilo Osnovne šole Drago Bajc Vipava, šolsko leto 1991/1992.
- Magda Rodman: In še anekdota o našem pesniku Janezu Krhnetu, Vipavski glas, marec 1993, št. 23, str. 13.
- Magda Rodman: Pesniška beseda v domačem kraju – Janez Krhne (1884–1958), Vipavski glas, december 1993, št. 26, str. 12–13.
- Vinko Premrl: Prispevek k anekdoti o Janezu Krhnetu, Vipavski glas, december 1993, št. 26, str. 14.
- Lejla Sancin: Janez Krhne, Vipavski glas, marec 2008, št. 84, str. 16–20.
- Jožka Krhne: Dela Janeza Krhneta (zapisi pesmi).

Josip Kostanjevec

26

AVTOR / JURIJ ROSA

Manj znani vipavski rojak, slovstveni ustvarjalec Josip Kostanjevec se je rodil 19. februarja 1864 v Vipavi, življenjsko pot pa je sklenil 20. maja 1934 v Mariboru. Izobraževal se je v rojstnem kraju, v Gorici in Kopru. Usposobil se je za učitelja in se večkrat selil poučevat v različne kraje: na Ubeljsko, v Trnovo, na Col, na Prem, v Litijo in nazadnje v Ljubljano. Tudi kot upokojenec je bival v različnih krajih, nazadnje v Mariboru.

Oglasil se je najprej s pesmimi v Ljubljanskem zvonu in Kresu, vendar z njimi ni dosegel umetniške vrednosti, ker je gojil le liriko, ki jo je posnemal od drugih.

Verjetno je spoznal svojo šibkost v pesništvu, zato se je posvetil pripovedništvu. S črticami, novelami in povestmi je sodeloval v različnih časopisih, revijah in pri založbah. V Ljubljanskem zvonu je objavil vrsto črtic in v tej reviji postal glavni pripovednik od leta 1887 pa vse tja do leta 1925. Tam je razvil svoj pisateljski razpon in obdelal snov, ki so mu jo nudile razmere med prebivalstvom v Postojni, Ilirski Bistrici, Vipavi in okoliškem kmečkem podeželju.

Nekaj časa je bil tudi urednik zbirke Zabavna knjižnica pri Slovenski matici.

Zgledoval se je pri nekaterih slovenskih pripovednikih. Pri Janku Kersniku je zajemal snov iz življenja podeželskega izobraženstva in malomeščanstva, od Frana Govekarja pa je skušal posnemati slovstveno usmeritev, ki je zajemala iz življenja v vsej naravnosti in opisovala biološke in socialne zakonitosti, ki obvladujejo človeka, zato ga je mogoče prištevati med t. i. pisatelje naturaliste. Njegovi važnejši povesti s tako usmeritvijo sta *Gojko Knafeljc* in *Kotanjaska elita*. Obe sta zajeti iz življenja postojnske mestne družbe, a ne dosejata večje umetniške vrednosti, ker sta nepoglobljeni in je v njiju človeška duševnost šibko predstavljena. Skušal pa je bralce prepričati, da je taka izbira snovi tudi pri Slovencih docela upravičena, češ da slovenska družba ni nič manj pokvarjena od ostale evropske.

Nanj sta vplivala tudi Ivan Cankar in Franc Ksaver Meško, predvsem s psihološkimi novelami.

27

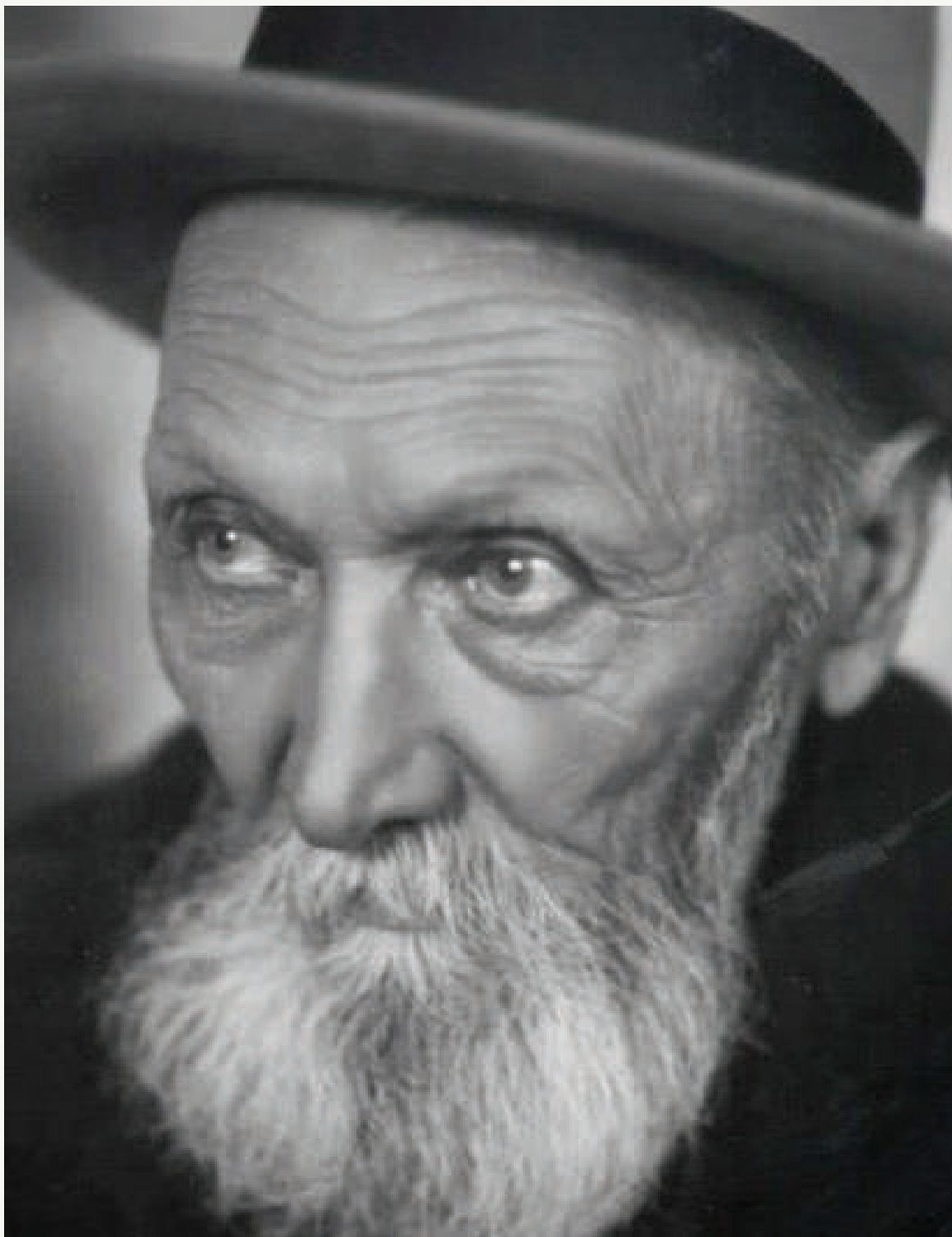
Njegove tovrstne stvaritve pa niso segle v razgled po okolju in širši družbi. V to skupino sodijo *Noč*, *Na sončnih tleh*, *Lahkoživci*, *Prepozno*, *Zadnji prameni*, *Čez trideset let*, *Spomini gospoda Ignacija Brumna* in druge.

Popolnoma drugače pa je pisal za celovško Mohorjevo družbo. Spremenil je način pisanja, pisal je vzgojno in v stari pripovedni tehniki zgodbe, ki so bralce globoko ganile: o dobrih in poštenih ljudeh, ki jih preganjajo hudobni in morajo trpeti, nazadnje pa se izkaže resnica – dobri so poplačani, hudobni kaznovani. Za založbo značilne "večerniške" povesti so v stvaritvah Josipa Kostanjevca našle hvaležne bralce. V tem slogu je najznačilnejša povest *Življenja trnjeva pot*, napisal pa je še več drugih, npr. *V Ameriko*, *Za denar*, *Pošteni ljudje*, *Novo življenje*.

Sam je založil in izdal svoje novele v zbirki *Iz knjige življenja*, ki je v dveh delih izšla v letih 1900 in 1904 v Postojni, roman *Krivec* pa v Mariboru leta 1921, tam je izšel tudi prvi zvezek *Zbranih spisov* leta 1923.

Literarna zgodovina Josipu Kostanjevcu priznava izredno plodovitost, spretnost in izurjenost v pisateljevanju, vendar brez vzpona v višjo vrednost, kjer bi nudil nova umetniška razodetja, ampak le prijetno, nekoliko poduhovljeno, včasih z ironijo začinjeno zabavo. Iz njegovih orisov brezvestnih ali nesmiselnih dejanj med pripadniki malomeščanskega življenja diha žalost in gnus nad

zgrešenim življenjem, kar je mogel ustvariti ne samo opazovalec, ampak tudi ustvarjalen kritik. Kljub temu, da mu je učiteljska služba v raznih krajih nudila množico gradiva, mu je nekako vezala duha in silila k ne dovolj premišljenemu pisanju. Njegova zadnja dela imajo tudi pečat poučnosti. V načinu podajanja snovi se je ponavljal, motive in prizorišča opisoval vedno enako, česar je bil kriv tudi njegov jezik, ki teče gladko in naravno, a v njem ni prave umetniške moči.

VIRI IN LITERATURA

Zasebna dokumentacijska zbirka Jurija Rosa: Primorske osebnosti: Josip Kostanjevec – kopije spodaj navedenega gradiva:

- Josip Kostanjevec, Primorski slovenski biografski leksikon, 2. knjiga, Gorica 1982–1985, str. 147–148.
- Pisatelj Josip Kostanjevec, Mladika, 1934, št. 7, str. 269–270.
- Josip Kostanjevec, Koledar Goriške Mohorjeve družbe za leto 1964, str. 81–82.
- Dušan Mevlja: Josip Kostanjevec, Večer, 20. 6. 1989, št. 141, str. 12.

Radoslav Silvester

30

AVTOR / JURIJ ROSA

*»Pozdravljam, Vipava, te krasni moj raj!
V spominu mi bodeš na veke, ko zdaj;
Naj tudi prehodil široki bi svet,
Vipava, ti moje radosti boš cvet!«*

Tako srčno hvalo Vipavi je v eni od svojih pesmi zapisal pesnik Radoslav Silvester. Čeprav po rodu ni bil Vipavec, ga lahko štejemo za svojega, saj je prav v Vipavi največ časa delal in ustvarjal, tu zaključil življenje in tako zapustil močno sled svoje življenjske poti.

Rodil se je 3. decembra 1841 na Vrhniki, umrl pa je 30. aprila 1923 v Vipavi. V Ljubljani se je izučil pekarstva in se po zaposlitvah kot pomočnik v Planini, Postojni in Idriji nastanil v Vipavi, kamor se je priženil. V vipavskem trgu je s pridnostjo in varčnostjo postavil trgovino in pekarno ter si pridobil posest, prav tako tudi ugled med prebivalci. Vipavski dekan Jurij Grabrijan ga je navdušil za narodno in prosvetno delovanje, česar se je oprijel z vso vnemo, predvsem pa se je posvetil pesnikovanju in izkazal se je kot eden najplodovitejših nabožnih pesnikov. Začel je objavljati leta 1862 pri katoliškem cerkvenem časopisu Zgodnja Danica in mu ostal

zvest več kot štiri desetletja. Objavljal pa je še pri skoraj vseh takratnih slovenskih časopisih in revijah, nekatere pesmi so bile objavljene tudi v šolskih čitankah. Radoslav Silvester spada v tisto dobo narodnega prebujenja, ko si je vsak bolj izobražen človek zadal nalogo, da je na področjih svojega delovanja spodbujal ljubezen do naroda in narodno zavest.

Večina njegovih pesmi je nabožnih, številne so izrazito vzgojnega značaja, nekatere pa odsev takratnih političnih razmer. Pesnil je v več oblikah, največ v sonetu – zložil je tudi več sonetnih vencev. Bil je spreten sestavljalec verzov, vendar so njegove pesmi brez izrazitejšega osebnega značaja. Nanj so nekoliko vplivale pesmi Simona Gregorčiča, pri nekaterih je čutiti tudi vpliv Antona Aškerc. Izdal je več knjižic svojih pesmi. Drobna zbirka domoljubnih pesmi *Mali šopek domoljubnih cvetličic* je izšla leta 1878 v Celovcu, v njej opeva lepoto domovine, tudi Vipavske, in slavi zaslužne može. Pesniška zbirka *Šmarnice (Glasi moje mladosti)* je bila natisnjena leta 1905 v Postojni in posvečena Mariji, brez madeža spočeti Devici v spomin 50-letnice razglasenja te verske resnice. Pesmi v njej se odlikujejo po čisti obliki in nežnih čustvih, ki jih je izlil vanje. Zaključijo se s sonetnim vencem, katerega zadnji sonet iz prvih oziroma zadnjih verzov prejšnjih tvori posvetilo: *Rajski Kraljici*. V samostojni knjižni obliki so izšla še štiri njegova dela: *Slovenski šaljivec* leta 1900, *Veliki slovenski spisovnik ljubavnih in ženitovanjskih pisem* leta 1901, *Voščilna knjižica* leta 1904 ter *Kupleti in pesmi* leta 1913. Še leta 1946 so bile njegove stvaritve toliko upoštrevane, da je v Gorici izšlo 11 njegovih kupletov (pesmi v več kiticah s pripevom, navadno šaljive ali satirične vsebine). Med njegovimi stvaritvami je tudi svoje čase med ljudmi znana pesem *Kvaterna sobota*, ki v pretresljivih verzih opisuje v ljudskem izročilu zasidrano tragično smrt petih moških iz bližnjih vasi Lozice, Žvanuti in Otošče leta 1843, ki so na Nanosu v snežnem metežu zmrznili, ker niso upoštevali ljudske vere, da na kvatrne dneve ni dopustno odhajati na delo v gozd.

Nekatere njegove pesmi so uglasbili znani slovenski, predvsem primorski skladatelji.

Ukvarjal se je tudi z gledališko dejavnostjo, v verzih je spesnil svetopisemski igri *Izgubljeni sin* leta 1865 ter *Egiptovski Jožef* leta 1871, igro Sv. Uršula pa je spisal leta 1873.

Da je bil v Vipavi pomembna osebnost, priča tudi dejstvo, da ga je slikar Janez Wolf upodobil na freski v prezbiteriju vipavske župnijske cerkve – v prizoru, ki prikazuje sprejem sv. Štefana med diakone.

VIRI IN LITERATURA

Zasebna dokumentacijska zbirka Jurija Rosa: Primorske osebnosti: Radoslav Silvester – izvirnik in kopije
spodaj navedenega gradiva:

- Radoslav Silvester, Slovenski biografski leksikon, 10. zvezek, Ljubljana 1967, str. 308–309.
- Radoslav Silvester, Primorski slovenski biografski leksikon, 3. knjiga, Gorica 1986–1989, str. 349.
- Magda Rodman: Pesniška beseda v našem kraju – Radoslav Silvester (1884–1958), Vipavski glas, marec 1993, št. 23, str. 2–4.
- Magda Rodman: Radoslav Franc Silvester 1841–1923 – pesnik, obrtnik in trgovec, Vipavski glas, december 2013, št. 107, str. 14–17.
- Radoslav Silvester: Mali šopek domoljubnih cvetličic, Celovec 1878, str. 18.
- Radoslav Silvester: Šmarnice (Glasi moje mladosti), Postojna 1905, naslovnica (izvirnik).
- Radoslav Silvester: Kvaterna sobota (poleg resnične dogodbe), Koledar Družbe sv. Mohorja v Celovcu za l. 1899, str. 10.

Rajko Koritnik

33

AVTOR / JURIJ ROSA

Vipavska dolina je znana po mnogovrstni glasbeni poudarjenosti njenih prebivalcev. Številni pevski zbori in druge glasbene skupine so izpostavile več izrazitih glasbenih talentov, ki so se uveljavili ne samo v domačem okolju, ampak tudi v širšem slovenskem prostoru in tujini. Med njimi je tudi Rajko Koritnik, prvi med njimi, ki je postal prvak ljubljanske opere. Rojen je bil 24. avgusta 1930 na Lozicah, umrl pa je 18. avgusta 2007.

Njegova umetniška pot je precej nenavadna. Najprej se je zaposlil pri lesnem podjetju Lipa v Ajdovščini. Leta 1950 je odšel v Ljubljano in se priključil godbi ljudske milice. Z ženo sta dobila stanovanje v Kamniku. Ker je večkrat pel v družbi prijateljev, je nanj postal pozoren profesor Ado Darjan, ki je stanoval v isti hiši. Povabil ga je v glasbeno šolo v Kamniku, kjer je preizkusil njegov posluš in glas ter bil je navdušen. Prijavil ga je na radijsko oddajo Pokaži, kaj znaš?, ki je bila v Kamniku. Takrat je požel velik uspeh, ko je zapel njemu priljubljeno italijansko pesem *Mamma, son tanto felice*. Profesor Darjan je odkril izjemen tenorski glas.

V življenju Rajka Koritnika se je obrnil nov list. Že istega leta je uspešno opravil preizkus na Srednji glasbeni šoli v Ljubljani in bil sprejet na oddelek solo petja, kjer se je izobraževal do leta 1960. Nadaljeval je s študijem solo petja na Akademiji za glasbo, a ga je kmalu osvojila Opera Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani. Sledil je preizkus v ljubljanski operi pri takratnem direktorju Demetriju Žebretu in dirigentu Radu Simonitiju. Sprejel je njun predlog in pričel študirati vlogo Cavaradossija v predstavi *Tosca* Giacomo Puccinija ter jo uspešno izvedel že novembra 1960. »Ko sem se znašel na odru in zapel, je strah nenadoma izginil in jaz sem samo še pel. Tiste trenutke ni obstajalo na svetu nič drugega kot moje petje,« se je spominjal proti koncu življenja. Ta predstava je bila zanj nenaden, eksploziven uspeh, saj je moral posamezne dele v arijah večkrat ponavljati. Takšnega prodora pri občinstvu opera dotlej še ni poznala. Nato je šla njegova glasbena pot samo še navzgor. Na široko so se mu odprla vrata v operni hiši. Prevzel je takorekoč večinski delež vlog opernega repertoarja. Najbolj so mu ležale velike vloge v opernih stvaritvah italijanskih in francoskih skladateljev, nastalih ob koncu 19. in začetku 20. stoletja s prikazom resničnega, takrat sodobnega življenja, prežetega s strastjo in čutno opojnostjo. Njegove solistične vloge so prišle do izraza v številnih znanih operah: *Norma* Vincenza Bellinija, *Don Pasquale* Gaetana Donizettija, *Faust* Charlesa Gounoda, *Cavalleria Rusticana* Pietra Mascagnija, *Prodana nevesta* Bedřicha Smetane, *Traviata in Rigoletto* Giuseppeja Verdija, *Tosca* Giacomo Puccinija, *Lepa Vida in Matija Gubec* Rista Savina in drugih. Nastopil je celo do devetdesetkrat v sezoni, kar je vsekakor osupljiva številka. V karieri se mu je nabralo 72 vlog in veljal je za pevca, ki ni pel stranskih vlog. Z ljubljansko opero je gostoval po mnogih mestih takratne Jugoslavije, v Italiji, Avstriji, na Češkem, v Nemčiji, na Nizozemskem, v Sovjetski zvezi in še kje. V ljubljanski operi je ostal do leta 1988. Poleg tega je pel na številnih koncertih in snemanjih za radijske oddaje. Tudi še po upokojitvi je nastopal, ker mu je uspelo ohraniti isti tenorski glas. Ta je bil mehak, z velikim obsegom in sposobnostjo za glasbeno frazo.

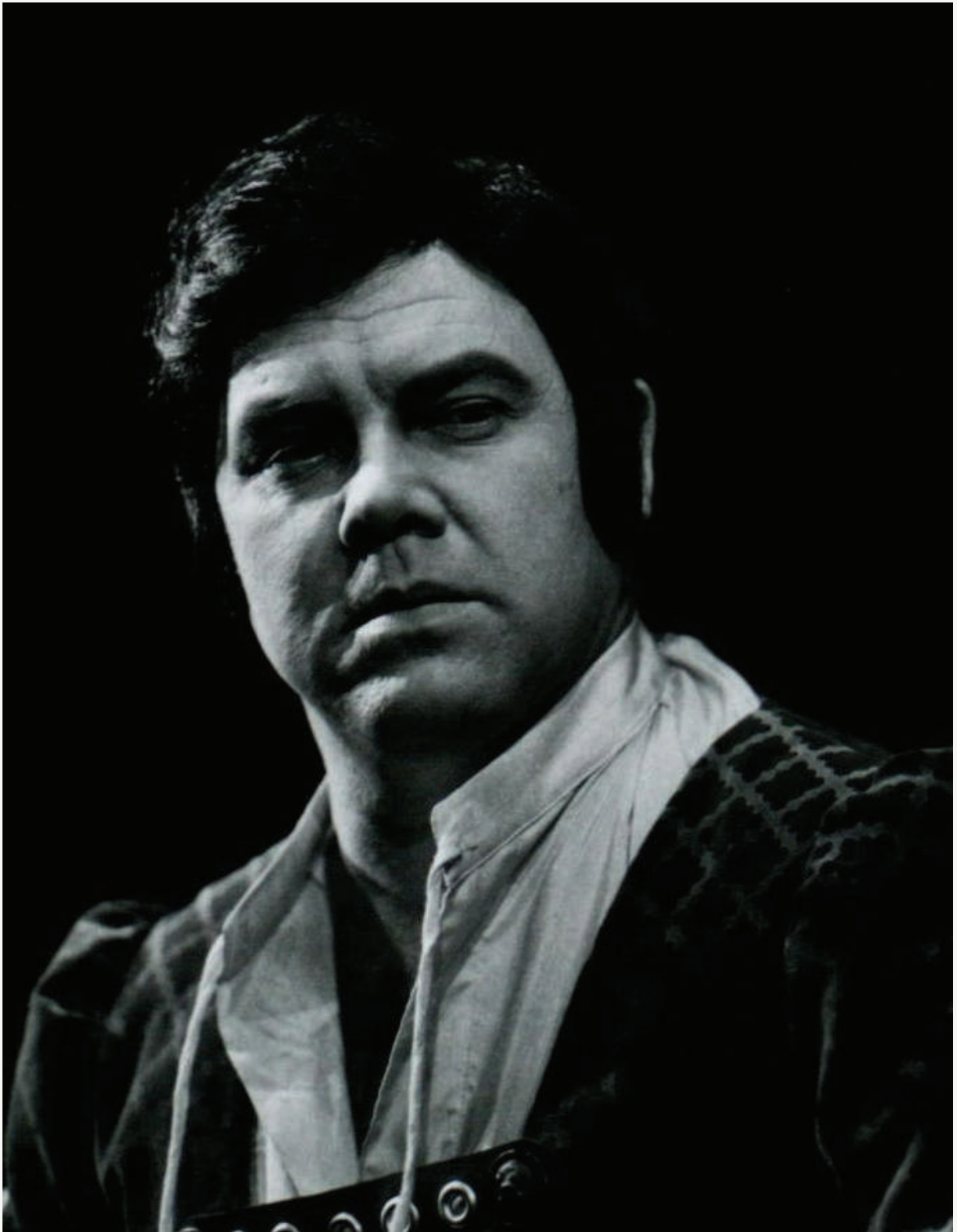
Rajko Koritnik ima posebne zasluge tudi na področju izobraževanja, saj je začel razvijati pevsko nadarjenost odraslih. Na pobudo glasbene šole v Ajdovščini je od leta 1983 več kot dve desetletji učil solo petje mnoge glasbeno nadarjene ljudi iz bližnjih krajev, ki so imeli dobre glasove, bili samozavestni in zagnani za nov življenjski izziv. Če ne bi dobili novih možnosti za učenje, bi za vedno ostali neodkriti. V svojem odličnem učitelju so imeli tudi velikega prijatelja in zaupnika, ki jih je popeljal na mnoge uspešne nastope in v nadaljnjo pevsko kariero.

Tako uspešen umetniški poustvarjalec in učitelj skritih talentov

je zmogel tako obsežno dejavnost, ker ga je gnala umetniška navdušenost in pripravljenost svoje znanje predajati naprej. Med drugimi je izrekel nekaj pomenljivih misli, ki odražajo to njegovo lastnost: *»Zame je največja nagrada, če študentje dojamejo, kaj hočem; da ne vem samo jaz, ampak uspem to predati tudi drugemu. /.../ Dokler zna samo v šoli, je premalo, ker ni vsega tistega, kar spada k petju in kar mora pevec znati premagati. Na odru je vse drugače kot v naši šoli. Študentje me imajo radi. Njihovi uspehi me 'nosijo', vendar sem vedno do njih tudi kritičen in zahtevnost stopnjujem. Uživam, ko vidim, da so dobri.«*

Rajko Koritnik
(Lozice, 1930 – Vipava, 2007) – operni pevec
VIR / dLib.si; Pfeifer, Marjan (fotograf) (29.06.1973).
Giuseppe Verdi: Dva Foscarija (Beneški dož).

36

VIRI IN LITERATURA

Zasebna dokumentacijska zbirka Jurija Rosa: Primorske osebnosti: Rajko Koritnik – kopije spodaj navedenega gradiva:

- Rajko Koritnik, *Primorski slovenski biografski leksikon*, 2. knjiga, Gorica 1982–1985, str. 120–121.
- Marica Brejc: Ob jubileju Rajka Koritnika, *Kamniški občan*, 22. 12. 1980, št. 24, str. 9.
- Mentor mora biti kot oče svojim učencem: intervju z Rajkom Koritnikom, *Andragoška spoznanja*, 2004, št. 3, str. 56–60.
- Jure Dobovišek: Rajko Koritnik (1980–2007), *Delo*, 25. 8. 2007, str. 16.
- In Memoriam: Rajko Koritnik, *Latnik*, september 2007, št. 59, str. 21.
- Marijan Sotlar: Rajko Koritnik 1930 - 2007, legenda z opernega odra, *Vipavski glas*, december 2008, št. 87, str. 22 - 27

Wikipedija, spletna prosta enciklopedija: Rajko Koritnik

Stanko Premrl

37

AVTOR / JURIJ ROSA

Duhovnik in glasbenik Stanko Premrl je znano, cenjeno in spoštovano ime v glasbenih krogih, zaradi njegovih velikih zaslug za slovensko glasbo kot njen ustvarjalec ter nosilec pomembnih služb, žal je še vedno premalo znan kot skladatelj naše državne himne, še manj pa je znan kot priložnostni pesnik.

Rojen je bil v Št. Vidu (Šembidu), današnjem Podnanosu, 28. septembra 1880, umrl pa je v Ljubljani 14. marca 1965. Zgodaj je odšel od doma na šolanje v Ljubljano. Odločil se je za duhovniški poklic in bil leta 1903 posvečen. Kot kaplan je deloval na Vrhniki. Glasbo je študiral na Dunaju. Bil je vzgojitelj v ljubljanskem zavodu Alojzijevišče, odbornik Cecilijinega društva (za cerkveno glasbo), profesor in ravnatelj na Orglarski šoli v Ljubljani, organist in vodja stolnega zbora v Ljubljani, urednik strokovnega glasila Cerkveni glasbenik, član škofijskega glasbenega sveta, predavatelj cerkvene glasbe v ljubljanskem bogoslovnem semenišču in na teološki fakulteti ter profesor na konservatoriju in glasbeni akademiji v Ljubljani. V nekaterih službah je deloval več let in desetletij. Ob tem je bil tudi reden mašnik v ljubljanski stolni cerkvi.

Z vsem obsežnim, komaj dojemljivim delom je postal osrednja osebnost zlasti slovenske cerkvene glasbe 20. stoletja, z uglasbeno Zdravljico pa je posegel v samo državotvornost svojega naroda. Dvignil se je visoko med posameznike slovenskega duhovnega sveta, uveljavil sebe, rod Premrlovih in končno tudi ime rojstnega kraja.

Njegova glasbena izpoved je jasna in čista, preprosta in vendar vzvišena. Neprestano je delal za razcvet slovenske glasbe. Slogovno je v njej obveljal za modernista in prenovitelja, vanjo je prinesel nove prijeme, ki so delovali izrazito sodobno. Njegova nenadkriljiva virtuoznost pri orglah ga je postavila na vrh ustvarjanja s kraljico glasbil. Izjemne zasluge ima za vzgojo cerkvenoglasbenega rodu, ki je zanesel v slovensko cerkveno glasbo nov duh in ta mogočni val je zajel ves slovenski prostor. Spravil je slovensko glasbo – vso, ne samo cerkveno – v območje takega vpliva, da so z vso pravico govorili o "Premrlovi šoli". *»Osnovna poteza Premrlovih skladb je gorkota in svetloba vipavskega sonca, ogenj in moč vipavskega vina, mehka melodioznost slovenske narodne popevke – vse to pa zlasti pri cerkveni pesmi prežeto z globoko vernostjo, katere je Premrl osebno tako poln,«* je zapisal eden od zgodnejših ocenjevalcev njegovih stvaritev. Za njegovimi skladateljskimi navdihi je ostalo kar okrog 2000 skladb različnih zvrsti, kar je komaj verjeten ustvarjalni opus ob veliki zaposlenosti v omenjenih službah.

Izredna vestnost pri opravljanju duhovniškega poklica in predanost delu v vseh glasbenih službah sta bili njegovi izjemni odliki, ob tem pa blag narodni ponos, ki je pričal o privrženosti slovenstvu in njegove skladbe so veren odraz slovenske zemlje, doma in naroda.

Stanko Premrl je še mlad leta 1905 uglasbil besedilo Prešernove Zdravljice. Prav njegova uglasbitev je čez dobrih osem desetletij postala slovenska državna himna.

Končno besedilo za himno je bilo določeno, še preden je bila izbrana njegova uglasbitev.

Pri himni je velikega pomena njen glasbeni učinek. Glasbena govorica ima svoje umetniške, čustvene in druge močne naboje. S Premrlovo glasbo v državni himni se Slovenija predstavlja doma in v tujini. Prešernove besede brez Premrlove glasbe niso državna himna, hkrati pa je državna himna sama Premrlova glasba! Čeprav menda slednji Slovenec pozna državno himno, je vse preveč takih, ki še vedno ne poznajo njenega skladatelja in to kljub temu, da Zdravljica tolikokrat dviga slovenskega duha.

Za Podnanos se je zadnja leta uveljavil izraz, da je "rojstni kraj slovenske himne". Zaradi natančnosti je treba izpostaviti ključna dejstva. Prvi Premrlov zapis skladbe je nastal na Lozicah, skladateljsko jo je dokončal na Dunaju (1905), prvič je bila objavljena v glasbeni reviji *Novi akordi* v Ljubljani (1906) in v prestolnici je bila prvič izvedena (1917), kjer so tudi sprejemali odločitve o himni (1989–1991, 1994). Vsekakor pa velja, da sta Podnanos in Lozice najtesneje povezana z zgodbo o slovenski državni himni, Podnanos še posebej tudi zaradi spodbude tukaj službujočega duhovnika in ljudskega prosvetitelja Matije Vertovca, ki je leta 1843 pozval, naj "prvi pevec ljubezni" napiše "hvalo vinski trti", na kar se je odzval France Prešeren s pesmijo *Zdravica* (1844). Nastanek besedila in melodije himne v povezavi z obema krajema je neovrgljivo dejstvo, ki ga v obeh krajih skušajo krepiti, utrjevati in širiti.

Stanko Premrl je bil tudi pesnik, a to njegovo ustvarjanje ni doseglo ravni njegovega glasbenega ustvarjanja. Svojim verzom je dal naslov *Pesmi in utrinki*, kjer je zbrana glavnina njegovih pesniških razmišljanj. V njih je zapisal predvsem razna doživetja za vzpodbudo in dobro voljo. Izrazit življenjski optimizem je stalni spremljevalec njegovih pesmi, v katerih se je posvečal predvsem štirim tematikam: verski, domovinski, bivanjski in glasbeni.

Premrlova življenjska pot in njegova ustvarjalnost sta že zelo temeljito obdelani in objavljeni v mnogih preglednih člankih, v seminarskih in diplomskih nalogah, zlasti pa v obsežnem *Premrlovem zborniku*, ki je izšel leta 1996 v Ljubljani.

V njegovem rojstnem kraju spominjata na tega zaslužnega moža dve obeležji. Na rojstni hiši, Podnanos št. 60, je postavljena spominska plošča, na vaškem trgu pa večje obeležje s portretnim kipom.

Z verzi naj nam za konec spregovori bližnji rojak, pesnik Fran Žgur iz Podrage, ki je o Premrlu zapisal: »A kar glasov si božjih čul, v srce si naše jih razsul: ta pesem Tvoja zlita v spev, lepote božje je odmev; zaplakala je, zadrhtela, z močjo ljubezni nas objela.«

VIRI IN LITERATURA

Zasebna dokumentacijska zbirka Jurija Rosa: Gradivo zgodovine Šembida in okolice: Stanko Premrl – uporabljeno gradivo:

- Zbrani članki in druga objavljena besedila, zapisi in raziskovalne naloge o življenju in ustvarjanju Stanka Premrla.
- Bojana Pižent Kompara: Premrlova pesniška zapuščina, v: Premrlov zbornik, Ljubljana 1996 str. 195–204.
- Slovenska državna himna – zbrana dokumentacija zapisov, člankov in drugih objavljenih besedil.

SOVODNJE OB SOČI

41

Slovenski kraji na Primorskem se ponašajo s številnimi posamezniki, ki so v prvi polovici 20. stoletja s svojo pokončno držo in ljubeznijo do domačega jezika vztrajno kljubovali raznarodovalni politiki fašističnega režima. To velja tudi za občino Sovodnje ob Soči. Peter Butkovič Domen in Franjo Rojec sta sicer spadala v dve različni generaciji, sta pa vsak na svojem polju posejala in spravila pod streho bogato duhovno žetev, prvi kot velik rodoljub s svojo “domačo” poezijo, drugi pa kot razsvetljeni dušni pastir, ki je s svojim bogatim intelektualnim delom ponesel ime rodne vasi daleč v slovanski svet.

Franjo Rojec

42

AVTOR / EMIL DEVETAK

Franc – Franjo Rojec, višji carinski funkcionar in ljudski pesnik, se je rodil 10. septembra 1914 na Peči. Po izbruhu vojne med Italijo in Avstro-Ogrsko je morala revna družina v begunstvo v Mozirje na Štajerskem, kjer je Franjo preživel svoja najzgodnejša leta. Domov se je vrnil, ko mu je bilo pet let. Osnovno šolo je obiskoval v Sovodnjah ob Soči, pripravnico pa v Alojzijevišču v Gorici. Tam je bil prefekt Jožko Bratuž, učiteljica pa Pavla Makuc. Študiral je v težkih razmerah. Kasneje se je vpisal na trgovsko šolo v Gorici in diplomiral kot računovodja v Adis Abebi v Afriki, kamor se je izselil kot civilist leta 1936. Tam se je zaposlil kot državni uslužbenec. A kmalu je bil vpoklican kot italijanski vojak in se udeležil italijanskih osvajalnih pohodov po Afriki (Somalija). Leta 1942 so ga ujeli Angleži in ga odpeljali v ujetništvo v Nairobi. Domov se je vrnil šele leta 1947, po enajstih letih bivanja v Afriki. Ker si je priboril ustrezne naslove, je dobil službo na računskem oddelku finančnega urada (Intendenza di finanza) v Gorici. Po opravljenih izpitih v Rimu je prestopil na področje carine in bil v službi kot carinski inšpektor do leta 1962, ko je bil premeščen v kraj Fortezza pri Briksnu. Tam je služboval do leta 1965, nato pa bil premeščen v Trst kot višji funkcionar na deželnem uradu. To

službo je opravljal do upokojitve leta 1973. Umrl je 6. septembra 1994 v Gorici. Pokopan je v Sovodnjah ob Soči.

Bil je vsestransko razgledan, aktiven in narodno zaveden Slovenec. Ob vestnem opravljanju zahtevnega poklica se je posvečal tudi drugim dejavnostim. Od leta 1956 je bil član, od leta 1965 pa še predsednik nadzornega odbora Kmečko-delavske hranilnice in posojilnice v Sovodnjah, ki je skrbela za gospodarski in obenem kulturni razvoj vasi (gradnja Kulturnega doma, podpora društvom itd.). Za dolgoletno prizadevanje v korist posojilnice je leta 1972 prejel zlato medaljo. V letih 1970/71 je bil imenovan za državnega komisarja v upravnem svetu Državnega poklicnega zavoda Ivana Cankarja v Gorici. Leta 1991 je poskrbel za ponatis knjižice zgodovinskih črtic neznanega avtorja *Naši kraji v preteklosti* (Goriška Matica, 1926).

Zelo rad je preučeval domačo zgodovino. Od upokojitve dalje se je ukvarjal s pisanjem pesmi in zbiranjem narodnega blaga, zlasti sovodenjskih domačih izrazov. V dveh desetletjih je napisal na stotine pesmi z različno vsebino. V njih pogosto podoživlja bridke spomine na obdobje 1. svetovne vojne in vojne v Afriki, ki sta pustili v njem neizbrisno znamenje. V mnogih verzih se prepletajo občutki domotožja, duševne stiske, razočaranja, težave življenja, krute usode, celo obupa, misli, ki se zatekajo v neznano prihodnost, slutnja smrti ipd. Več pesmi je posvetil krajevni zgodovini, domoljubni tematiki in narodnostni problematiki. Rad je opeval goriške kraje (Peč, Gabrje ...), Sočo, Vipavo ter naravo (ciprese, cvetje ipd.). Nekatere pesmi so uglasbili Ignacij Ota, Stanko Jericijo in Marinka Lasič za Sovodenjski nonet in zbor Sovodenjska dekleta (npr. *Sončen dan*, *Sem in tja*, *Cvetlica dehteča*, *Vrbe*, *Zakaj vas tako moti?*). Kulturno društvo Sovodnje in Zveza slovenskih kulturnih društev (ZSKD) sta leta 1996 izdala pesniško zbirko *Mladim srcem*, ki prinaša izbor 60 Rojčevih najbolj značilnih pesmi.

Peter Butkovič Domen

45

AVTOR / SILVESTER ČUK

Ugankar, pisatelj, prevajalec, urednik, ilustrator in duhovnik Peter Butkovič se je rodil 22. februarja 1888 v Sovodnjah ob Soči očetu Andreju Butkoviču in materi Karolini Belinger. Osnovno šolo in gimnazijo je obiskoval v Gorici, kjer je nekaj časa tudi stanoval. Njegova sošolca sta bila Joža Lovrenčič in Andrej Budal. Maturiral je leta 1910. Že pred tem mu je umrl oče, tovarniški delavec.

Bogoslovje je študiral v Gorici med letoma 1910 in 1913. Prvo službo kaplana je dobil v Kamnjah v Vipavski dolini (1914–1916), nato je služboval v Lokovcu in na Lokvah nad Čepovanom (1916–1922). Leta 1922 se je preselil v Zgonik na tržaškem Krasu. Leta 1931 se je vrnil kot župnik v rodne Sovodnje, kjer je služil do smrti in je tam pokopan.

V gimnaziji je bil organizator literarnega življenja, pobudnik in urednik prepovedanih in neohranjenih dijaških glasil ter njihov pisec; prvič je objavil v časopisu Gorica (1905). V zadnjem razredu gimnazije je ustanovil literarni krožek za učiteljske člane, v semenišču pa leta 1910 dijaški časopis *Alfa*. V tem času je bil tajnik bogoslovne Akademije sv. Karola. Leta 1924 je bil med člani razširjenega odbora

Goriške Mohorjeve družbe, med letoma 1927 in 1929 pa je urejal goriški »verski listič za otroke« *Jascelce*.

Objavil je štirideset pesmi z versko, vojno in pokrajinsko motiviko. Težišče njegovega leposlovnega delovanja je bilo v kratki pripovedni prozi, nastalo je okrog trideset črtic. Med letoma 1908 in 1913 je objavljajal v ljubljanskih katoliških dijaških časopisih *Mentor in Zora*, v Domu in svetu in v goriškem Novem času. Ponovno je stopil na literarno prizorišče po prvi svetovni vojni, ko je pisal za goriške katoliške prosvetne časopise *Goriška straža*, *Mladika*, *Rast* in *Naš čolnič*, zlasti med letoma 1924 in 1926.

Butkovič je pisal pod psevdonimi Domen, Domen Otilijev in Grušenjka. Njegove črtice zaznamujeta dva avtobiografska travmatična temelja: zelo močna navezanost na mater in odločitev za duhovniški poklic. V materinskih črticah je opazen motiv oblastne ali indiferentne matere in motiv smrti, ki poseže v razmerje mati – sin: sinček umre na grobu svoje matere, mati umre na poštne vozu, vračajoča se s pogreba sina študenta. Glavna oseba je najpogostejše duhovnik. Prvoosebne pripovedi z motivom razbite družine morda vsebujejo avtobiografske prvine, motiv matere pa navezuje na božjo mater.

Dve daljši črtici imata zgodovinsko snov. Biblična *Spokornik (Dom in svet, 1911)* izhaja iz vprašanja, ali je dovoljeno ubijati v samoobrambi oz. ali je dovoljen pravični upor, *Izza reformacije (Mentor, 1909/10)* pa govori o semeniščniku, ki postane spremljevalec Primoža Trubarja, vendar ga ljubezen do staroverskih staršev in neprimerno obnašanje novih tovarišev odvrneta od protestantizma.

Vprašanje vere prežema domala vse Butkovičeve črtice, v glavnem v obliki samospraševanja, ali je vera duhovnika dovolj močna za odpoved posvetnim nagnjenjem, in odgovora, da ljubezen do boga ne izključuje drugih ljubezni, zlasti ne ljubezni do matere. Dileme med materinsko ljubeznijo, ki vodi sina v duhovniški poklic, in erotično ljubeznijo se je dotaknil v črtici *Njegova povest (Zora, 1909/10)*.

Kmečke črtice prežema pokrajinska tipika Krasa. Idila *Ob akacijah (Mir, 1909)* govori o ljubezni revnega fanta in gruntarske hčere ter ima edina srečen zaključek. Vzporedno se dogaja spopad med liberalnim županom in župnikom, ki se konča z županovim kesanjem, potem ko se je sin popolnoma spridil. V povesti *O treh kmetijah (Novi čas, 1913)* je bogati župan in krčmar negativna oseba, na nasprotni strani pa so revni in pošteni vaščani z župnikom

na čelu.

Dve črtici sta na temo literarnega ustvarjanja. *Majev spomin* (*Mentor*, 1910/11) je kratek program katoliške literature, ki naj motive črpa iz Svetega pisma. Brez katoliške nazorske osnove bi bil maj samo simbol pomladi, tako pa asociira tudi na kraljico majnika, božjo mater Marijo. *Črtica Vstvarjanje* (*Zora*, 1911/12) na komičen način govori o neskladju med avtorsko intenco in uredniško politiko.

V izrazu so Butkovičeve črtice ambiciozno modernistično fragmentarne in razčustvovane, v sporočilu pa tendenčne, npr. kadar se junak, ki niha med svetom in domom, nazadnje odloči za dom ali kadar se življenje brezverca izteče žalostno, usoda njegovega vrstnika, ki sledi božjemu klicu, pa srečno. Oblikovno včasih spominjajo na Leo Fatur, včasih na Ksaverja Meška. Kot priložnostni pisatelj je dogajanje rad umeščal v čas praznikov in objavljal v velikonočni ali božični prilogi časopisov.

Za reviji *Mentor in Dom in svet* je sestavil serijo literarnozgodovinskih utrinkov o Simonu Gregorčiču, v reviji *Čas* (1914) pa objavil del korespondence Janeza Bleiweisa. S secesijskimi ilustracijami in vinjetami v revijah (*Naš čolnič*) in almanahih (*Goriška pratika*) se uvršča med knjižne ilustratorje in opremljevalce.

Butkovič je prevajal iz angleščine, nemščine in italijanščine, pa tudi iz češčine, francoščine, finščine, grščine, nizozemščine, poljščine, ruščine, španščine in švedščine. V knjižni obliki je izšel prevod oz. priredba angleškega romana neznanega avtorja *Ljubezen in sovraštvo* (Gorica, 1931); med drugo svetovno vojno so izšli v zbirki *Slovenčeva knjižnica* roman *Hrast Marije Rodziewiczówna* (Ljubljana, 1943; skupaj s Tinetom Debeljakom) ter noveli *Andrea Delfin* in *Steklar iz Murana Paula Heyseja* (Ljubljana, 1944), v podlistkih pa še dela Selme Lagerlöf (*Družina*, 1929), Sigrid Undset (*Družina*, 1929), Władisława S. Reymonta (*Naš čolnič*, 1929), Leva N. Tolstoja (*Družina*, 1929), Henryja Bordeauxa (Koledar Goriške Mohorjeve družbe za leto 1931).

V zgodovino enigmatike na Slovenskem se je Peter Butkovič leta 1922 zapisal s prvimi objavljenimi rebusi (»podobnicami«) in kriptogrami (»skrivalicami«), še posebej pa leta 1924 s prvo križanko (»križanico«), objavljeno v *Mladiki*, ko je z dodatkom slikovnosti nadgradil domačo tradicijo ugank v verzih. V *Mladiki*, *Mladosti*, *Našem čolniču* in *Jaselcah* je urejal nagradne (včasih pretežke) ugankarske rubrike ter z ugankami polnil koledarje in

pratike. Leta 1931 je za knjigo Mohorjeve družbe *Trdi orehi* zbral 386 ljudskih ugank (bistroumne misli, zagonetna vprašanja, logične, igrive uganke; logogrifi, šarade, palindromi). Velja za ugankarskega teoretika (*O zastavljanju ugank, Mladika*, 1925); za slovensko ugankarsko terminologijo (»zagoneten napis«, »prekotnična uganka«, »spremenitev«, »črkovnica«, »preštevalnica«) se je trudil z jezikoslovno pomočjo Antona Breznika.

Leta 1943 je Peter Butkovič v Sovodnjah organiziral ljudsko šolo s petimi razredi. Po njem se zato imenuje domača osnovna šola (pred njo stoji njegovo marmornato poprsje kiparja Negovana Nemca), kasneje še ulica v Sovodnjah. V Trebnjem je delovalo ugankarsko društvo z njegovim imenom, po psevdonimu Domen pa časopisa *Ugankarski domenek* in *Ugankarjev domenek* ter ugankarska zbirka *Domenek*. Na mestu njegove rojstne hiše v Sovodnjah stoji občinska knjižnica, v kateri je urejen spominski kotiček, posvečen Butkoviču.

Peter Butkovič
(Sovodnje ob Soči, 1888 – Sovodnje ob Soči, 1953)
– pesnik, pisatelj, ugankar
VIR / Jožko Kragelj

49

DEŽELA VENETO

50

Vzhodni Veneto zaznamuje bogata in raznolika pokrajina, tesno povezana z vodo. Obdajata jo dve veliki laguni, Beneška in Caorle, ki ju prečkajo številne reke. Velik del tega območja leži na melioriranih zemljiščih in gleda na Jadransko morje. Teh sedem umetnikov je bilo izbranih zaradi njihove globoke povezanosti z vzhodno Benečijo in sposobnosti, da ujamejo njeno bistvo skozi različne umetniške oblike. Vsi so črpali močan in edinstven navdih iz te pokrajine in njenih voda. Vsak na svoj način so ti umetniki pomagali oblikovati kulturno identiteto regije ter ponudili edinstvene in trajne perspektive o njeni umetniški, zgodovinski in krajinski dediščini.

Baldassarre Galuppi

51

AVTOR / GIOVANNI MANISI

Baldassare Galuppi se je rodil v Buranu pri Benetkah in je bil eden najbolj izvirnih italijanskih skladateljev komičnega žanra. Sprva ga je vzgajal oče, frizer in violinist. Pri šestnajstih letih se je preselil v Benetke, kjer se je preživljal kot organist. Po začetnem neuspehu v Chioggii je znani Benedetto Marcello prepoznal njegovo nadarjenost in mu naročil študij pri Antoniu Lottiju, katerega najljubši učenec je takoj postal.

Leta 1726 je odšel v Firenze in bil zaposlen kot čembalist v gledališču Teatro della Pergola. Po vrnitvi v Benetke je delal kot čembalist v beneških gledališčih in občasno komponiral. Uspešno je debitiral leta 1729 z »Dorindo« po Marcellovem libretu, kar je pomenilo začetek njegove dolge kariere, v kateri je zaslovel s svojimi operami in glasbo za čembalo. Sodeloval je tudi s Carlom Goldonijem pri več kot dvajsetih libretih, prispeval k razvoju opere buffa in dramma giocoso ter vplival na skladatelje, kot sta Mozart in Rossini. Med njunim sodelovanjem je nastal »Il filosofo di campagna«, ki velja za Galuppijevo mojstrovino.

Kljub uspehu v Benetkah se je Galuppi leta 1741 preselil v London.

Ko se je leta 1743 vrnil v Benetke, je neapeljska opera buffa postala znana. To je nanj naredilo globok vtis, tako da se je preizkusil tudi v komičnem žanru. V Benetkah je bil medtem imenovan za maestra di cappella bazilike svetega Marka, kar je opravljal do leta 1762, ko ga je cesarica Katarina II. poklicala v Rusijo, kjer je osebno vodil dvorni orkester.

Galuppi se je leta 1768 vrnil v Benetke in do svoje smrti leta 1785 ustvarjal skladbe za gledališče in cerkev. Znan je bil po vitalnosti in lahkotnosti svojih skladb, zaradi inovacij v melodrami pa je ostal pomembna osebnost italijanske glasbe. Njegovo sodelovanje z Goldonijem je opero buffa z ansambelskimi zaključki pripeljalo do novih razsežnosti in močno vplivalo na evropsko glasbo. Njegov slog, eleganten in melodičen, je odražal njegov živahni duh z ritmičnimi in duhovitimi melodijami, ki so se odlično prepletale z Goldonijevimi besedili.

Kljub slavi, ki jo je dosegel, pa je bil skladatelj v naslednjih stoletjih skoraj pozabljen.

Baldassare Galuppi
(Burano, 1706 – Dežela Veneto, 1785) - beneški skladatelj
VIR / Sotheby's, Beneška šola iz 1750-ih let (1751)

53

Ernest Hemingway

54

AVTOR / GIOVANNI MANISI

Fossalta di Piave, Villa Ivancich v San Michele al Tagliamento, laguna Caorle: Ernest Hemingway je v svojem intenzivnem in pustolovskem življenju večkrat obiskal te kraje, prebivalcem pa je pustil občutek hvaležnosti za sled slave, ki jo je pustil tam, kjer je bil. V starih trattorijah ali casoni v laguni ni redko najti nekaj črno-belih slik, razstavljenih kot trofeje, na katerih je pisatelj, že v zrelih letih in z belo brado, upodobljen v čolnu ali z lovsko puško v rokah. Njegovo lastno življenje je bil en sam dolg pustolovski roman; sledili bomo le njegovemu potovanju po deželah vzhodnih Benetk.

Rodil se je leta 1899 v Oak Parku v Illinoisu v premožni družini. Na srednji šoli v Oak Parku je bil opazen zaradi svoje naklonjenosti črkam in pokazala se je njegova pisateljska nadarjenost. Njegov oče pa mu je predal strast do lova, ribolova in življenja v naravi.

Zaradi posredovanja ZDA v prvi svetovni vojni se je kot prostovoljec prijavil v boj v Evropi. Leta 1918 se je kot voznik reševalnega vozila prijavil na Rdeči križ. Tisto poletje je bil na italijanski fronti. Pri kraju Fossalta di Piave ga je 8. julija ranil šrapnel iz minometnega

izstrelka. Obiskoval je Milano in Benečijo, kjer je sledil svoji prvi veliki ljubezni, medicinski sestri Rdečega križa Agnes von Kurowsky.

Ko je bila vojska januarja 1919 demobilizirana, se je Hemingway vrnil v Oak Park, kjer so ga sprejeli kot junaka. Kmalu sta ga doletela uspeh in slava. Leta 1922 se je Hemingway vrnil v Italijo, tudi v kraje, kjer je doživel vojno. Roman, ki so ga navdihnili dogodki na fronti, je „Zbogom orožje“, intenzivna ljubezenska in vojna zgodba, v veliki meri navdihnjena z njegovimi osebnimi izkušnjami, ki je izšel leta 1929. Ker roman opisuje poraz italijanske vojske pri Caporetu leta 1917 in dezerterstvo glavnega junaka, je fašistična diktatura v Italiji do leta 1945 prepovedala objavo knjige, saj naj bi vsebina škodovala časti oboroženih sil.

Hemingway se je po drugi svetovni vojni pogosto vračal v Italijo, zlasti med letoma 1948 in 1954. Med svojimi znamenitimi obiski Harryjevega bara v Benetkah je spoznal nekaj beneških plemičev, med njimi tudi barona Franchettija, čigar družina je imela v lasti veliko posestvo v dolinah Caorle. Hemingway se je pogosto zadrževal v hiši Franchettijevih v San Gaetanu in se posvečal lovu na race. Tu je Hemingway spoznal mlado plemkinjo Adriano Ivančič, v katero se je zaljubil. Villa Ivancich, Adrianina družinska hiša v San Michele al Tagliamento, je še vedno prizorišče kulturnih dogodkov. V tem obdobju je napisal roman „Čez reko in v drevesa“, ki se dogaja prav v njemu poznanih krajih Benečije in katerega glavni junak je 50-letni vojaški častnik, zaljubljen v mlado Benečanko, ki med ljubeznijo do nje in spomini išče svojo mladost. Roman, ki je izšel leta 1950, ni doživel velikega uspeha, kljub temu pa je pomenil Hemingwayevo vrnitev k romanu po desetih letih.

Zaradi odkritega sklicevanja na kraje in ljudi je Hemingway dve leti prepovedal objavo romana v Italiji. To pa ni preprečilo, da Hemingwayevo razmerje z mlado Italijanko ne bi povzročilo določenega škandala v Italiji. Roman je bil v Italiji objavljen šele leta 1965.

Ernest Hemingway
(Oak Park, Illinois, 1899 - Ketchum, Idaho, 1961) - pisatelj in novinar
VIR / javna domena

56

Ippolito Nievo

57

AVTOR / GIOVANNI MANISI

Mejna območja med Venetom in Furlanijo, zlasti območja Teglio Veneto, Fossalta di Portogruaro in Cordovado, so postala nesmrtna zaradi enega največjih sodobnih italijanskih romanov »Le confessioni di un italiano« Ippolita Nieva, ki je bil simbol italijanskega Risorgimenta.

Nievo se je rodil leta 1831 v Padovi v precej premožni družini. Njegov oče Antonio je bil sodnik, mati Adele pa hči furlanske grofice in beneškega patricija, lastnikov fevda Monte Albano, kjer stoji grad Colloredo, na pol poti med krajema Tricesimo in San Daniele, kraji, ki jih je Ippolito obiskoval v otroštvu in ki so v romanu »Le confessioni di un italiano« navdihnili opis gradu Fratta, danes majhne vasice v občini Fossalta di Portogruaro.

Gimnazijska leta je preživel v Veroni, univerzitetna pa v Mantovi, Cremoni, Pavii in Padovi, pogosto pa je zahajal na materino zemljišče v Colloredo in k družini, zlasti v Teglio Veneto, kjer je živel njegov stric. Referenčna osebnost mladega Ippolita je bil njegov dedek Carlo, človek kulture in ljubitelj literature. Tu se je Ippolito Nievo med letoma 1857 in 1858 aktivno posvetil pisanju svoje

literarne mojstrovine. Vendar je Nievo ni objavil, bodisi zato, ker ni našel voljnega založnika, bodisi zato, ker je bil preveč zaposlen z Garibaldijevimi dogodki.

5. maja 1860 se je pridružil Garibaldijevim prostovoljcem in se izkrcal v Marsali. Ker se je odlikoval v bitki pri Calatafimi, je bil imenovan za polkovnika. Po osvojitvi Kraljevine obeh Sicilij je bil mladi častnik zadolžen, da s Sicilije v Neapelj pripelje pomembne upravne dokumente na krovu parnika »Ercole«, ki je potonil v noči s 4. na 5. marec 1861. Vsi ljudje na krovu so umrli, morje pa ni vrnilo niti razbitin niti trupel.

Roman je izšel leta 1867, po avtorjevi smrti, pod naslovom »Le confessioni di un ottuagenario«. Gre za izmišljeno avtobiografijo Carla Altovitija, v kateri glavni junak, zdaj osemdesetletnik, pripoveduje o dogodkih iz svojega življenja v obdobju od leta 1775 do 1858. To je zgodba o domoljubu, ki je v svojem dolgem življenju videl rojstvo Italije, v romanu pa se prepletajo osebni dogodki, romantična ljubezenska zgodba in zgodovinski dogodki Risorgimenta.

58

Roman se dogaja v nekaterih najbolj sugestivnih krajih na obmejnem območju med Venetom in Furlanijo: verjetno se je pisatelju čudovita pokrajina, bogata z vodo, v bližini Portogruara, blizu morja in gora zdela idealen kraj za postavitev te zgodbe. Tako so občinska palača in vila Comunale v Portogruaru, grad Fratta, mlin Stalis in vodnjak Venchieredo v Cordovadu ovekovečeni v zgodovini italijanske literature.

Ippolito Nievo
(Padova, 1831 - Tirensko morje, 1861) - pisatelj in domoljub
VIR / Fondazione Ippolito e Stanislao Nievo

59

Luigi Russolo

60

AVTOR / GIOVANNI MANISI

Luigi Carlo Filippo Russolo, skladatelj, slikar in izumitelj, je bil eden najznamenitejših prebivalcev Portogruara. Rodil se je leta 1885 v Portogruaru, študiral je za violinista, nato pa se je posvetil slikarstvu. Leta 1901 se je preselil v Milan, kjer je obiskoval likovno akademijo Brera.

Tu je spoznal slikarja Umberta Boccionija in Carla Carrà, ki sta postala njegova velika prijatelja. Nato je spoznal Filippa Tommasa Marinettija, ustanovitelja futurizma, in leta 1910 se je Russolo pridružil temu gibanju ter sodeloval na številnih razstavah v Italiji in tujini. Vendar je Russolo po naslikanju nekaj futurističnih del opustil slikarstvo in se popolnoma posvetil glasbi.

Leta 1913 je Luigi Russolo napisal »L'arte dei rumori«, pravi manifest futuristične glasbe, v katerem je teoretično utemeljil uporabo hrupa za komponiranje glasbe, sestavljene iz čistih šumov namesto harmoničnih zvokov.

Russolo je izumil intonarumori, instrumente - ali bolje rečeno stroje -, ki so lahko reproducirali različne zvoke in jih po želji

z vrtenjem ročice. Koncerti »hrupa«, ki jih je Russolo organiziral v Italiji in tujini, niso naleteli na veliko odobravanje občinstva, ki je glasno protestiralo in pogosto metalo predmete v glasbenike. Partitura njegovega najslavnejšega dela »Risveglio di una città« (skladba, ki jo je skladatelj opisal kot »spiralo hrupa«), je skoraj popolnoma izgubljena.

Okoli leta 1929 se je Russolo v Parizu spoprijateljil z italijanskim strokovnjakom za okultne znanosti in se na podlagi tega poznanstva začel zanimati za okultizem, magijo in orientalske filozofije. Tem zanimanjem se je posvečal vse do svoje smrti leta 1947, tri leta za svojim prijateljem Marinettijem, za katerim je imel hvalnico.

Musique concrète, elektronska glasba in na splošno vsa eksperimentalna glasba 20. stoletja dolgujejo Luigiju Russolu dolg, ki še vedno ni v celoti priznan.

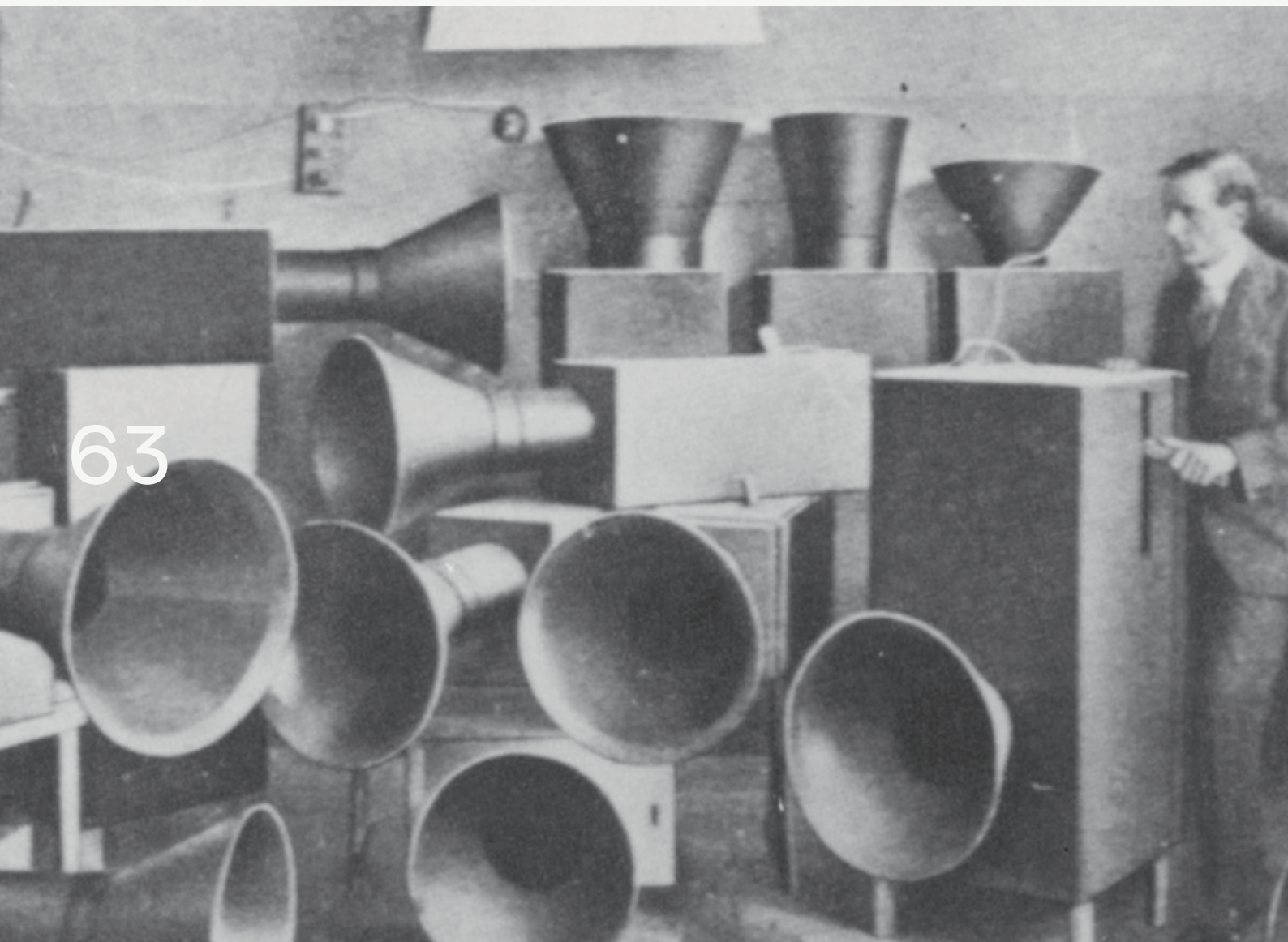
V spomin na tega eklektičnega umetnika je Portogruaro leta 2009 Luigiju Russolu posvetil novo mestno gledališče. Od leta 2018 je v njegovi rojstni hiši Palazzo Altan Venanzio urejena stalna galerija, imenovana »Casa Russolo«. V galeriji je razstavljenih pet njegovih del, med njimi avtoportret in skoraj vse plošče njegove graverske produkcije.

Luigi Russolo
(Portogruaro, 1885 - Laveno Mombello, 1947)
- futuristični slikar in skladatelj
VIR / Mart, Arhiv 20. stoletja, knjižni fond Luigi Russolo,
Rus 36. Futuristične izdaje »Poesia« (1916)

62

VIR / Russolo, Luigi (1913). Luigi Russolo, Ugo Piatti in Intonarumori

Pier Paolo Pasolini

64

AVTOR / GIOVANNI MANISI

Pier Paolo Pasolini je bil eden najbolj vplivnih in kontroverznih italijanskih intelektualcev 20. stoletja. Rodil se je 5. marca 1922 v Bologni v malomeščanski družini, v otroštvu in mladosti pa ga je zaznamovalo nenehno preseljevanje zaradi dela očeta, vojaškega častnika. Zaradi te nestabilnosti je Pasolini postal kritičen opazovalec različnih družbenih razmer v Italiji.

Med odraščanjem se je Pasolini navdušil nad literaturo in umetnostjo, zaradi česar je začel študirati književnost na Univerzi v Bologni. To obdobje je bilo temeljnega pomena za njegovo intelektualno in politično izobraževanje, ki sta ga zaznamovala srečanje z marksistično mislijo in močna antifašistična zavezanost. Po vojni se je z materjo preselil v Casarso v Furlaniji, regijo, ki je močno vplivala na njegovo zgodnje literarno ustvarjanje. Tu je začel pisati pesmi v furlanščini in leta 1942 izdal zbirko z naslovom »Poesie a Casarsa«, s katero je pritegnil pozornost italijanskega literarnega sveta. Leta 1945 je ustanovil »l'Academiuta di lenga furlana«, da bi pomagal ohraniti ta jezik, ki ga je imel za čistega in arhaičnega.

Leta 1950 se je Pasolini preselil v Rim, da bi se izognil škandalu, ki ga je povzročilo javno razkritje njegove homoseksualnosti, in tam dolga leta živel v rimskem predmestju, obrobem in revnem svetu, ki je navdihnil večino njegovih del.

Leta 1955 je objavil svoj prvi roman »Ragazzi di vita«, živahen in realističen portret rimskega predmestja, ki je bil deležen kritik zaradi svoje grobosti in neposrednosti. Vendar se je kmalu začel posvečati drugim žanrom, kot so film, gledališče in novinarstvo. Njegova filmska kariera se je začela razvijati s premiero njegovega prvega režiserskega filma »Accattone« (1961), ki je bil surov portret življenja v rimskem predmestju. Ta film, tako kot številni poznejši, je odražal njegov prepoznavni slog, za katerega so značilni združitev neorealizma in simbolizma ter intenzivno zanimanje za družbena in duhovna vprašanja.

V šestdesetih in sedemdesetih letih je Pasolini v svojih filmih in pisnih delih še naprej raziskoval teme marginalnosti, religije, spolnosti in moči.

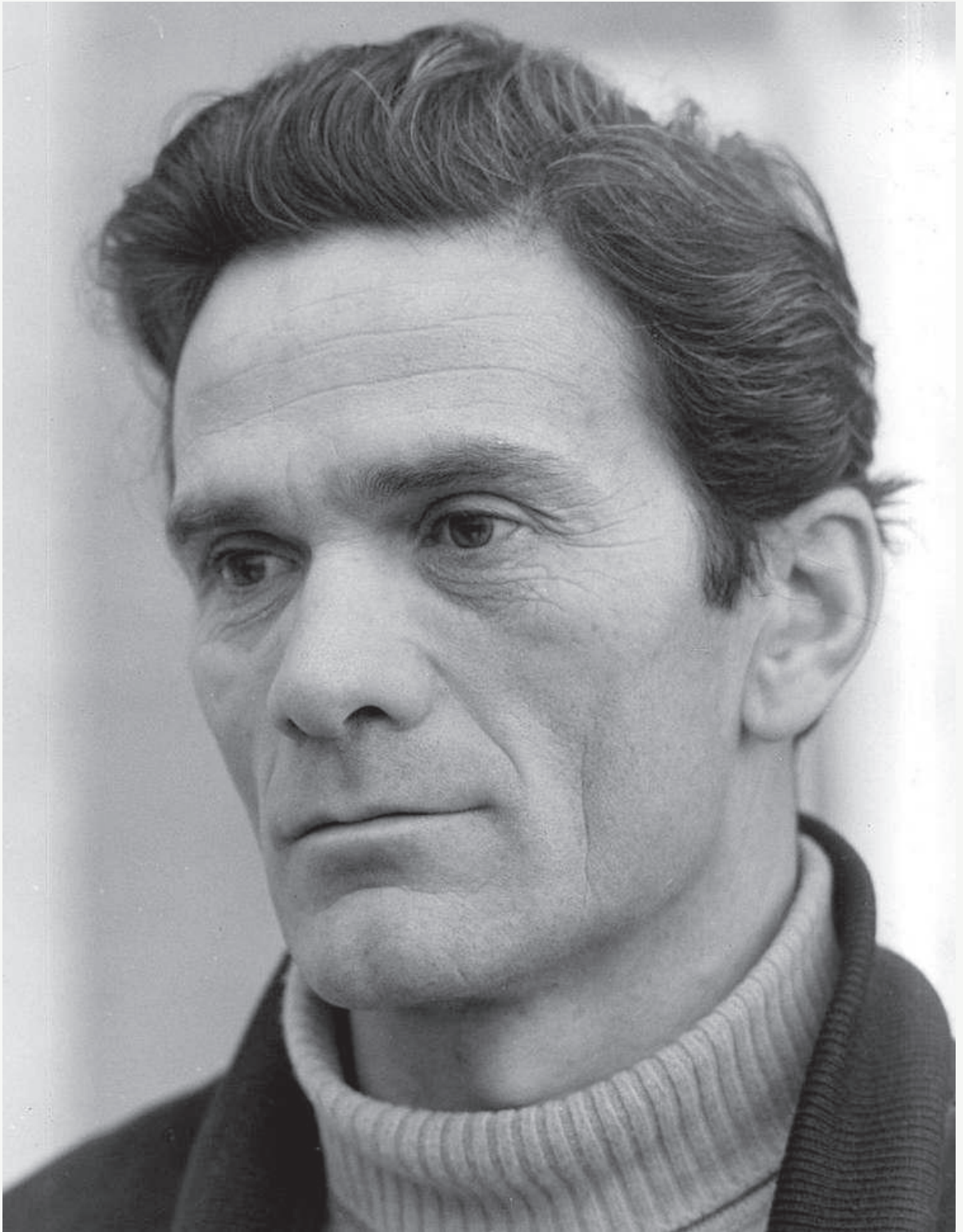
65

Pasolini je bil neprijeten intelektualec, ki se ni obotavljal odkrito kritizirati takratne italijanske družbe, medijev in politike, zaradi česar je bil kontroverzna in pogosto osamljena osebnost. Njegova neleposlovna literatura je bila prav tako plodna in ostra, saj je obravnavala širok spekter tem, od kulturnih sprememb v Italiji do državljskih pravic in spolnosti.

Pier Paolo Pasolini je bil 2. novembra 1975 v skrivnostnih okoliščinah umorjen, kar je v Italiji zaradi njegove razvpitosti kot radikalnega kritika družbe povzročilo šok. Kljub prezgodnji smrti je njegov vpliv na italijansko in evropsko kulturo ostal globok in trajen, tudi zaradi številnih njegovih posthumno objavljenih del. Nekaj Pasolinijevih pesmi iz njegove furlanske sezone - v kateri so bili pogosti izleti v sosednji vzhodni Veneto, zlasti v Portogruaro in Caorle - je njegov bratranec N. Naldini leta 1993 zbral v knjigi »Un paese di temporalie di primule«, ki je s promocijo krajev njegove mladosti pomembno prispevala k ponovnemu odkrivanju njegovega mladostniškega dela.

Pier Paolo Pasolini
(Bologna, 1922 - Ostia, 1975) - pisatelj, novinar in režiser
VIR / javna domena

66

Romano Pascutto

67

AVTOR / GIOVANNI MANISI

Med osebnostmi, ki so se rodile in živele v vzhodnem Venetu in si zaslužijo, da se jih spomnimo, je zagotovo Romano Pascutto, pesnik, partizan in politik. Romano Pascutto se je rodil leta 1909 v kraju San Stino di Livenza in je bil sin revne obrtniške družine, ki se je morala po umiku iz Kobarida leta 1917 preseliti v Firenze.

Po prvi svetovni vojni se je družina preselila v Pordenon, kjer je Romano študiral na tehničnem inštitutu. Zaradi svojih levičarskih in protifašističnih idej je bil kmalu prepoznan kot prevratnik, zato se je leta 1930 z bratom izselil v Libijo, kjer je ostal do leta 1942, zaposlen v ladjarskem podjetju.

Po vrnitvi se je pridružil odporniškim silam, zaradi česar je bil aretiran in obsojen, vendar mu je uspelo pobegniti iz zapora. Po vojni je delal v Benetkah pri ladjarskem podjetju Tirrenia, ohranil svojo politično angažiranost in veliko pisal, zlasti narečno poezijo, pa tudi kratke zgodbe in romane ter gledališke igre, vse prežete z globoko družbeno in človeško angažiranostjo.

Med njegovimi najbolj znanimi deli sta roman »La lodola mattiniera« in pesniška zbirka v narečju kraja San Stino »Tempo de brumesteghe«, ki je prejela nagrado »Marta« in zaradi katere Pascutto velja za enega najpomembnejših italijanskih narečnih pesnikov. Posmrtno je izšla knjiga »L' acqua, la piera, la tera« s predgovorom Andrea Zanzotta, v kateri so zbrane objavljene in neobjavljene pesmi.

Kruto in težko življenje skromnih ljudi, njihovo veliko trpljenje in malo upanja so bile Pascuttove najljubše teme. Bil je svetnik, odbornik in od leta 1975 do 1980 župan svojega rojstnega mesta, ki je po njem poimenovalo mestni kino. Pascuttova celotna dela je izdala beneška založba Marsilio Editori v treh zvezkih: »L'acqua, la Piera, la Tera«. Pascutto je umrl leta 1982 v Trevisu.

Romano Pascutto
(San Stino di Livenza, 7 luglio 1909 – Treviso, 8 aprile 1982)
- pesnik in politična osebnost
VIR / Z dovoljenjem: arhiv ANPI Portogruaro

69

VIR / Z dovoljenjem: arhiv ANPI Portogruaro

70

Vittorio Marusso

71

AVTOR / GIOVANNI MANISI

Vittorio Marusso se je rodil 17. junija 1867 v skromni družini. V šoli je takoj pokazal naravno nadarjenost za figurativno umetnost. Pri 16 letih se je preselil v Benetke in se vpisal na Kraljevi inštitut za likovno umetnost, kjer je zaradi posebnih zaslug za umetniški poklic lahko študiral brezplačno in živel s štipendijo. Mojstri, ki jih je spoznal med študijem, so pohvalili njegove izjemne lastnosti v risanju in oljnem slikarstvu.

Toda njegovo umetniško izobraževanje je prekinila resna okvara vida, zaradi katere je moral zapustiti Benetke in se vrniti v San Donà di Piave.

Tisti, ki so ga poznali, se spominjajo njegovih sprehodov: pred sončnim zahodom se je Vittorio Marusso ustavil in opazoval podobo, ki ga je tako očarala, kot bi med človekom in pokrajino obstajala intimna in tesna vez. Nato je z nekaj hitrimi potezami čopiča utrdil te trenutke na platnu in pozneje dokončal sliko v svojem ateljeju.

Leta 1940 je bil zaradi slepote in bede, v katero je zapadel, hospitaliziran v domu za starejše občane v San Donà di Piave, kjer je danes umetniška akademija, posvečena njemu. V zadnjih letih svojega življenja je bil zaradi velikih črnih senčnih očal, ki so bila na sredini perforirana za usmerjanje svetlobe in so spominjala na majhne daljnogleda, pogosto razdražljiv in osoren.

V noči na 29. november 1943, sredi svetovne vojne, je v temi skušal priti do kopalnice in se odpravil po stopnišču. V temi je padel, udaril v glavo in tragično umrl.

Med neštetimi deli Vittoria Marussa so oltarne slike v cerkvah Musile di Piave, Passarella di Sotto in v kapeli sirotišnice v San Donà di Piave ter oljne slike, ki so ovekovečile krajino vzhodnega Veneta.

Vittorio Marusso
(*San Donà di Piave, 1867–San Donà di Piave, 1943*) – slikar
VIR / Accademia d'Arte Vittorio Marusso

73

**Umetniki med rekami in lagunami:
umetniške poti**

Spletna izdaja

Avtorji besedil / Jurij Rosa
Giovanni Manisi
Emil Devetak
Silvester Čuk

Jezikovni pregled in prevod / K&J translations
Daria Betocchi (prevod verzov
Franja Rojca in Petra Butkoviča)

Oblikovanje / Studio Podobarna

Zavod za turizem TRG Vipava
Knjiga je izšla v okviru projekta BEroots,
ki ga sofinancira Evropska unija v okviru
programa Interreg VI – A Italija – Slovenija
2021 – 2027.

Vipava, 2025

Katalogni zapis o publikaciji (CIP)
pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 249955843
ISBN 978-961-97103-2-6 (PDF)

